

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

प्राचीनं वंशं करोति देवमनुष्या दिशो व्यंभजन्तु प्राचीं देवा
दक्षिणा पितरः प्रतीर्चीं मनुष्यां उर्दीचीं रुद्रा यत्प्राचीनं वंशं
करोति देवलोकमेव तद्यजमान उपावर्तते परि श्रयत्यन्तरहितो
हि देवलोको मनुष्यलोकान्नास्मालोकाथ्स्वेतव्यमिवेत्याहुः को हि
तद्वेद् यद्यमुष्मिलोकेऽस्ति वा न वेति दिक्ष्वर्तीकाशान्करोति (१)

उभयोर्लोकयोरभिजित्यै केशश्मश्रु वंपते नुखानि नि
कृन्तते मृता वा एषा त्वग्मेध्या यत्केशश्मश्रु मृतामेव
त्वचं ममेध्यामप्हत्यं यज्ञियो भूत्वा मेधमुपैत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं
यन्तोऽप्सु दीक्षातपसी प्रावैशयन्नप्सु स्नाति साक्षादेव दीक्षातपसी
अवं रुन्धे तीर्थे स्नाति तीर्थे हि ते तां प्रावैशयन्तीर्थे स्नाति (२)

तीर्थमेव समानानां भवत्यपौऽश्जात्यन्तरत एव मेध्यो भवति
वासंसा दीक्षयति सौम्यं वै क्षौमं देवतंया सोममेष देवतामुपैति
यो दीक्षते सोमस्य तु नूरंसि तु नुवं मे पाहीत्याहु स्वामेव
देवतामुपैत्यथो आशिषमेवैतामा शास्त्रेऽग्रेस्तूषाधानं वायोर्वातुपानं
पितृणां नीविरोषधीनां प्रघातः (३)

आदित्यानां प्राचीनतानो विश्वेषां देवानामोत्तुर्नक्षत्राणामतीकाशा-

एतथ्सर्वदेवत्यं यद्वासो यद्वाससा दीक्षयति सर्वाभिरेवैन
देवताभिर्दीक्षयति बुहिः प्राणो वै मनुष्यस्तस्याशनं प्राणोऽशजाति
सप्राण एव दीक्षतु आशितो भवति यावानेवास्य प्राणस्तेन सुह
मेधमुपैति घृतं देवानां मस्तु पितृणान्निष्पक्तं मनुष्याणान्तद्वै (४)

एतथ्सर्वदेवत्यं यन्नवनीतं यन्नवनीतेनाभ्यङ्के सर्वा एव देवताः
प्रीणाति प्रच्युतो वा एषोऽस्मालोकादगतो देवलोकं यो दीक्षितोऽ-
न्तरेव नवनीतं तस्मान्नवनीतेनाभ्यङ्के ऽनुलोमं यजुषा व्यावृत्त्या
इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य कर्ननिका परापत्तदाङ्गनमभवद्यदाङ्के चक्षुरेव
भ्रातृव्यस्य वृङ्के दक्षिणं पूर्वमाङ्के (५)

सव्यः हि पूर्वं मनुष्यां आञ्जते न नि धावते नीवं हि मनुष्यां
धावन्ते पश्च कृत्व आङ्के पश्चाक्षरा पङ्किः पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावं
रुन्धे परिमितमाङ्के ऽपरिमितः हि मनुष्यां आञ्जते सतूलयाङ्के-
अपतूलया हि मनुष्यां आञ्जते व्यावृत्तये यदपतूलयाङ्गीत वज्रं इव
स्याथसतूलयाङ्के मित्रत्वाय (६)

इन्द्रो वृत्रमहन्थ्सोऽइ पोऽइ भ्यमियत तासां यन्मेध्यं
यज्ञियः सदेवमासीत्तदपोदक्रामते दर्भा अभवन् यद्दर्भपुञ्जीलैः
पवयति या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपस्ताभिरेवैनं पवयति
द्वाभ्या पवयत्यहोरात्राभ्यामेवैनं पवयति त्रिभिः पवयति त्रयं इमे
लोका एभिरेवैनं लोकैः पवयति पश्चभिः (७)

पवयति पश्चाक्षरा पङ्किः पाङ्को यज्ञो यज्ञायैवैन् पवयति
 पुङ्किः पवयति षड्वा कृतवं कृतुभिरेवैन् पवयति सुसभिः पवयति
 सुस छन्दांसि छन्दोभिरेवैन् पवयति नवभिः पवयति नव
 वै पुरुषे प्राणाः सप्राणमेवैन् पवयत्येकविशत्या पवयति
 दश हस्त्यां अङ्गुलयो दश पद्मां आत्मैकविश्शो यावानेव
 पुरुषस्तमपरिवर्गम् (८)

पवयति चित्पतिस्त्वा पुनात्वित्याहु मनो वै चित्पतिर्मनसैवैन्
 पवयति वाक्पतिस्त्वा पुनात्वित्याह वाचैवैन् पवयति देवस्त्वा
 सविता पुनात्वित्याह सवितृप्रसूत एवैन् पवयति तस्य ते
 पवित्रपते पवित्रेण यस्मै कं पुने तच्छकेयमित्याहुऽशिषमेवैतामा
 शास्ते॥ (९)

अतीकाशान्करोत्यवैशयन्तीर्थं ज्ञाति प्रधातो मनुष्याणान्तद्वा आङ्के मित्रत्वायं पञ्चभिरपरिवर्गमुदाचत्वारिशत्त्वा॥

यावन्तो वै देवा यज्ञायापुनत् त एवाभवन् य एवं विद्वान्
 यज्ञायं पुनीते भवत्येव बहिः पवयित्वान्तः प्र पादयति मनुष्यलोक
 एवैन् पवयित्वा पूतन्देवलोकं प्र णयत्यर्दीक्षितु एकयाहुत्येत्याहुः
 स्मुवेण चतस्रो जुहोति दीक्षितत्वायं सुचा पश्चमीं पश्चाक्षरा पङ्किः
 पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावं रुन्ध आकूत्यै प्रयुज्जग्रयें (१०)

स्वाहेत्याहाकूत्या हि पुरुषो यज्ञमभि प्रयुङ्के यज्ञेयेति मेधायै

मनसे इग्नये स्वाहेत्याह मेधया हि मनसा पुरुषो यज्ञमिगच्छति
सरस्वत्यै पूष्णे इग्नये स्वाहेत्याह वाग्वै सरस्वती पृथिवी पूषा वाचैव
पृथिव्या यज्ञं प्र युङ्क आपो देवीर्वहतीर्विशशम्भुव इत्याह या वै
वर्ष्यस्ताः (११)

आपो देवीर्वहतीर्विशशम्भुवो यदेतद्यजुर्न ब्रूयाद्विव्या
आपो इशान्ता इमं लोकमा गच्छेयुरापो देवीर्वहतीर्विशशम्भुव
इत्याहास्मा एवैनां लोकायं शमयति तस्माच्छान्ता इमं
लोकमा गच्छन्ति द्यावापृथिवी इत्याह द्यावापृथिव्योरहि
यज्ञ उर्वन्तरिक्षमित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञो बृहस्पतिर्नो हविषा
वृधातु (१२)

इत्याह ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै यज्ञमवं
रुन्धे यद्वयाद्विधेरिति यज्ञस्थाणमृच्छेद्वधात्वित्याह यज्ञस्थाणमेव
परि वृणक्ति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत् सौऽस्माथ्सृष्टः पराऽन्तर्थस प्र
यजुरव्लीनात्प्र सामु तमृगुदयच्छुद्वद्गुदयच्छुतदौद्वहणस्यौद्वहणत्वमृच

जुहोति यज्ञस्योद्यत्या अनुष्टुप्छन्दसामुदयच्छुदित्याहुस्तस्मादनुष्टु
जुहोति यज्ञस्योद्यत्यै द्वादश वाऽस्मृत्यान्युदयच्छुन्नित्याहुस्तस्माद्वादश
दीक्षयन्ति सा वा एषर्गनुष्टुगवाग्नुष्टुग्यदेतयुर्चा दीक्षयति वाचैवैनुः
सर्वया दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्याह सावित्र्येतेन मर्तो
वृणीत सख्यम् (१४)

इत्याह पितृदेवत्यैतेन विश्वे राय इंषुध्युसीत्याह वैश्वदेव्यैतेन
द्युम्नं वृणीत पुष्यस् इत्याह पौष्यैतेन सा वा एषर्ख्सर्वदेवत्या
यदेतयुर्चा दीक्षयति सर्वभिरेवैन देवताभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरं प्रथमं
पदम् द्युष्टाक्षराणि त्रीणि यानि त्रीणि तान्युष्टाकुपं यन्ति यानि चत्वारि
तान्युष्टौ यद्युष्टाक्षरां तेन (१५)

गायत्री यदेकादशाक्षरा तेन त्रिष्टुग्यद्वादशाक्षरा तेन
जगती सा वा एषर्ख्सर्वाणि छन्दाऽसि यदेतयुर्चा दीक्षयति
सर्वभिरेवैन छन्दोभिर्दीक्षयति सप्ताक्षरं प्रथमं पदं सप्तपदं
शक्तरी पशवः शक्तरी पशूनेवावरुन्ध एकस्मादक्षरादनासंप्रथमं
पदं तस्माद्यद्वाचोऽनासन्तन्मनुष्यां उपं जीवन्ति पूर्णयां जुहोति
पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्विः
प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानाऽसृष्टै॥ (१६)

अग्रये ता वृथात्वचा सख्यन्तेन जुहोति पञ्चदश च॥७॥ [२]

ऋख्सामे वै देवेभ्यो यज्ञायातिष्ठमाने कृष्णो रूपं
कृत्वापक्रम्यातिष्ठतान्तेऽमन्यन्त यं वा इमे उपावर्थ्यतः स इदं
भविष्यतीति ते उपामत्रयन्त ते अहोरात्रयोर्महिमानं मपनिधाय
देवानुपावर्ततामेष वा ऋचो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्यैष
साम्नो यत्कृष्णमृख्सामयोः शिल्पे स्थ इत्याहर्ख्समे एवावरुन्ध
एषः (१७)

वा अहो वर्णो यच्छुक्लं कृष्णाजिनस्यैष रात्रिया यत्कृष्णं
यदेवैनंयोस्तत्र न्यक्तं तदेवाव रुन्धे कृष्णाजिनेन दीक्षयति
ब्रह्मणो वा एतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं ब्रह्मणैवैन दीक्षयतीमान्धियः
शिक्षामाणस्य देवेत्याह यथायुजुरैवतद्भर्त्ता वा एष यदीक्षित उल्बं
वासः प्रोर्णुते तस्मांत् (१८)

गर्भाः प्रावृता जायन्ते न पुरा सोमस्य क्रयादपोर्ण्वात् यत्पुरा
सोमस्य क्रयादपोर्ण्वात् गर्भाः प्रजानां परापातुकाः स्युः क्रीते सोमे-
उपोर्णुते जायते एव तदथो यथा वसीयाऽसं प्रत्यपोर्णुते ताद्वगेव
तदङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तु ऊर्जं व्यभजन्तु ततो यदत्यशिष्यत्
ते शरा अभवन्नूर्गेण शरा यच्छुरमयी (१९)

मेखला भवत्यूर्जमेवाव रुन्धे मध्यतः सन्निह्यति मध्यत एवास्मा
ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत ऊर्ध्वं वै पुरुषस्य नाभ्यै
मेध्यमवाचीनमेध्यं यन्मध्यतः सन्निह्यति मेध्यं चैवास्यामेध्यं च
व्यावर्तयतीन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरथ्स त्रेधा व्यभवथ्स्फयस्तृतीयः
रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयम् (२०)

येऽन्तःशरा अशीर्यन्ते ते शरा अभवन्तच्छुराणाऽशरत्वं
वज्रो वै शराः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यच्छुरमयी मेखला
भवति वज्रेणैव साक्षात्क्षुधं भ्रातृव्यं मध्यतोऽपि हते त्रिवृद्धवति
त्रिवृद्धै प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो यजमाने दधाति पृथ्वी

भंवति रञ्जनाव्यावृत्त्यै मेखलया यजमानन्दीक्षयति योक्रैणु पर्वी
मिथुनत्वाय (२१)

यज्ञो दक्षिणाम्भ्यायत्ता॒ समंभवत्तदिन्द्रोऽचायुधसो-
अमन्यत् यो वा इतो जनिष्यते स इदं भविष्यतीति तां
प्राविशत्तस्या इन्द्रं एवाजायत् सोऽमन्यत् यो वै मदितोऽपरो
जनिष्यते स इदं भविष्यतीति तस्यां अनुमृश्य योनिमाच्छिन्नसा
सूतवंशाभवत्तथ्सूतवंशायै जन्म (२२)

ता॒ हस्ते न्यवेष्टयत् तां मृगेषु न्यदधाथ्सा कृष्णविषाणाभंवदिन्द्रं
योनिरसि मा मा हि॒ सीरिति कृष्णविषाणां प्रयच्छति सयोनिमेव
यज्ञं करोति सयोनिन्दक्षिणा॒ सयोनिमिन्द्र॑ सयोनित्वायै कृष्यै
त्वा॑ सुसुस्याया॒ इत्याहृ॒ तस्मादकृष्टपृच्या ओषधयः पच्यन्ते
सुपिप्लाभ्यस्त्वोषधीभ्य॑ इत्याहृ॒ तस्मादोषधयः फलं गृह्णन्ति
यद्वस्तेन (२३)

कण्डूयेत पामनुं भावुकाः प्रजाः स्युर्यथस्मयेत नग्नं भावुकाः
कृष्णविषाणया॑ कण्डूयतेऽपि गृह्य॑ स्मयते प्रजानां॑ गोपीथाय॑ न
पुरा दक्षिणाभ्यो॑ नेतोः॑ कृष्णविषाणामवं चृतेद्यत्पुरा दक्षिणाभ्यो॑
नेतोः॑ कृष्णविषाणामवचृतेद्योनिः॑ प्रजानां॑ परापातुका स्यान्नीतासु॑
दक्षिणासु॑ चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्यति योनिर्वै यज्ञस्य॑
चात्वालं योनिः॑ कृष्णविषाणा॑ योनावेव योनिन्दधाति यज्ञस्य॑
सयोनित्वाय॑॥ (२४)

रुन्ध एष तस्मांच्छ्रुमयी यूपस्तृतीयं मिथुनत्वाय जन्म हस्तेनाशाचत्वारि॒शत्त्वा॑॥८॥—[३]

वाग्वै देवेभ्योऽपांक्रामद्यज्ञायातिष्ठमाना सा वनस्पतीन्प्राविशथसैष
वाग्वनस्पतिषु वदति या दुन्दुभौ या तूण्वे या वीणायां
यद्दीक्षितदण्डं प्रयच्छति वाचमेवावं रुन्ध औदुम्बरो भवत्यूग्वा
उदुम्बर ऊर्जमेवावं रुन्धे मुखेन् सम्मितो भवति मुखुत एवास्मा
ऊर्ज दधाति तस्मान्मुखुत ऊर्जा भुञ्जते (२५)

क्रीते सोमे मैत्रावरुणाय दण्डं प्र यच्छति मैत्रावरुणो
हि पुरस्ताद्विग्म्यो वाचं विभजति तामृत्विजो यजमाने
प्रतिष्ठापयन्ति स्वाहा॑ यज्ञं मनसेत्याहृ मनसा॑ हि पुरुषो
यज्ञमाभिगच्छति स्वाहा॑ द्यावापृथिवीभ्यामित्याहृ द्यावापृथिव्योरहि
यज्ञः स्वाहोरोरन्तरिक्षादित्याहान्तरिक्षे हि यज्ञः स्वाहा॑ यज्ञं
वातादारभु इत्याहायम् (२६)

वाव यः पवते स यज्ञस्तमेव साक्षादा रभते मुष्टी करोति
वाचं यच्छति यज्ञस्य धृत्या अर्दीक्षिष्टायं ब्राह्मण इति त्रिरूपाश्वाह
देवेभ्य एवैनं प्राऽऽहु त्रिरूचैरुभयेभ्य एवैनं देवमनुष्येभ्यः प्राऽऽहु
न पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं वि सृजेद्यत्पुरा नक्षत्रेभ्यो वाचं विसृजेद्यज्ञं
विच्छिन्न्यात् (२७)

उदितेषु नक्षत्रेषु ब्रतं कृणुतेति वाचं वि सृजति यज्ञब्रतो वै
दीक्षितो यज्ञमेवाभि वाचं वि सृजति यदि विसृजेद्वैष्णवीमृचमनु॑

ब्रूयाद्यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं तनोति दैवीन्धियं मनामहृ
इत्याहूः यज्ञमेव तन्मेयति सुपारा नौ असद्वशु इत्याहुः व्युष्टिमेवाव॑
रुन्धे (२८)

ब्रह्मवादिनो वदन्ति होतव्यं दीक्षितस्य गृहा(३)इ न
हौतव्या(३)मिति हविर्वै दीक्षितो यज्ञुहयाद्यज्ञमानस्यावदायं
जुहुयाद्यन्त जुहुयाद्यज्ञपुरुन्तरियाद्ये देवा मनोजाता मनोयुज्ञ
इत्याहूः प्राणा वै देवा मनोजाता मनोयुजस्तेष्वेव परोक्षं
जुहोति तन्नेवं हुतं नेवाहुतं स्वपन्तं वै दीक्षितं रक्षांसि
जिघाः सन्त्यग्निः (२९)

खलु वै रक्षोहग्ने त्वः सु जांगृहि वयः सु
मन्दिषीमहीत्याहुग्निमेवाधिपां कृत्वा स्वपिति रक्षसामपंहत्या
अब्रत्यमिव वा एष करोति यो दीक्षितः स्वपिति त्वमग्ने व्रतपा
असीत्याहुग्निर्वै देवानां व्रतपतिः स एवैन् व्रतमालम्भयति देव
आ मर्त्येष्वेत्याहूः देवः (३०)

ह्येष सन्मर्त्येषु त्वं यज्ञेष्वीड्य इत्याहृते इपु
वै दीक्षिताथ्मुषुपुषु इन्द्रियं देवतांः क्रामन्ति विश्वे देवा अभि
मामावंवृत्तनित्याहेन्द्रियेणैवैन् देवताभिः सं नयति यदेतद्यजुर्न
ब्रूयाद्यावत एव पशूनभि दीक्षेत् तावन्तोऽस्य पशवः स्यू
रास्वेयत् (३१)

सोमा भूयो भुरेत्याहापरिमितानेव पशूनवं रुन्धे चन्द्रमासि मम
भोगांय भवेत्याह यथादेवतमेवैनाः प्रति गृह्णाति वायवे त्वा वरुणाय
त्वेति यदेवमेता नानुदिशेदयथादेवतं दक्षिणा गमयेदा देवताभ्यो
वृश्येत यदेवमेता अनुदिशति यथादेवतमेव दक्षिणा गमयति न
देवताभ्यु आ (३२)

वृश्यते देवीरापो अपां नपादित्याहु यद्वो मेध्यं यज्ञियः
सदेवं तद्वो मावं क्रमिष्मिति वावैतदाहाच्छेन्नं तन्तुं पृथिव्या अनु
गेषुमित्याहु सेतुमेव कृत्वात्येति॥ (३३)

भुञ्जतेऽयज्ञिष्ठन्वाद्वन्धेऽग्निराह देव इयदेवताभ्यु आ त्रयस्त्रिःशत्ता॥ १॥ [४]

देवा वै दैवयजंनमध्यवसाय दिशो न प्राजानन्तेऽइ
न्यौन्यमुपाधावन्त्वया प्र जानाम त्वयेति तेऽदित्याः समंग्रियन्त
त्वया प्र जानामेति साब्रवीद्वरं वृणै मत्प्रायणा एव वौ यज्ञा
मदुदयना असन्निति तस्मादादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य
उदयनीयः पश्च देवता यजति पश्च दिशो दिशां प्रज्ञात्यै (३४)

अथो पश्चक्षरा पङ्किः पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावं रुन्धे पथ्याः
स्वस्तिमयजन्माचीमेव तया दिशं प्राजानन्नग्निना दक्षिणा सोमैन
प्रतीचीः सवित्रोदीचीमदित्योर्ध्वा पथ्याः स्वस्तिं यजति प्राचीमेव
तया दिशं प्रजानाति पथ्याः स्वस्तिमिष्ठाग्नीषोमौ यजति चक्षुषी
वा एते यज्ञस्य यदग्नीषोमौ ताभ्यामेवानुं पश्यति (३५)

अग्नीषोमाविष्ठा सवितारं यजति सवितृप्रसूत एवानुं

पश्यति सवितारमिद्वादिंति यजतीयं वा अदितिरस्यामेव
प्रतिष्ठायानुं पश्यत्यदिंतिमिद्वा मारुतीमृचमन्वाह मरुतो वै
देवानां विशो देवविशं खलु वै कल्पमानं मनुष्यविशमनुं
कल्पते यन्मारुतीमृचमन्वाह विशां कृत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति
प्रयाजवंदननूयाजं प्रायुणीयं कार्यमनूयाजवंत् (३६)

अप्रयाजमुदयनीयमितीमे वै प्रयाजा अमी अनूयाजाः सैव
सा यज्ञस्य सन्ततिस्तत्था न कार्यमात्मा वै प्रयाजाः प्रजाऽनूयाजा
यत्प्रयाजानन्तरियादात्मानमन्तरियाद्यदनूयाजानन्तरियात्प्रजामन्तरि
खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनुं यज्ञः परो भवति यज्ञं
पराभवन्तुं यजमानोऽनुं (३७)

परो भवति प्रयाजवदेवानूयाजवत्प्रायुणीयं कार्यं
प्रयाजवंदनूयाजवंदुदयनीयं नात्मानमन्तरेति न प्रजां न
यज्ञः पराभवति न यजमानः प्रायुणीयस्य निष्कास उदयनीयमुभि
निर्वपति सैव सा यज्ञस्य सन्ततिर्याः प्रायुणीयस्य याज्यां यत्ता
उदयनीयस्य याज्याः कुर्यात्पराङ्मुं लोकमा रोहेत्प्रमायुकः
स्याद्याः प्रायुणीयस्य पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयस्य याज्याः
करोत्यस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति॥ (३८)

प्रजांत्यै पश्यत्यनूयाजवद्यजमानोऽनुं पुरोनुवाक्यास्ता अष्टौ च। ५॥ [५]

कुद्रूश्व वै सुपुर्णी चात्मरूपयोरस्पर्धताऽ सा कुद्रूः

सुपर्णीमंजयथसाब्रवीतृतीयस्यामितो दिवि सोमस्तमा हरं
तेनाऽऽत्मानं निष्क्रीणीष्वेतीयं वै कद्रूरसौ सुपर्णो छन्दांसि
सौपर्णेयाः साब्रवीदस्मै वै पितरौ पुत्रान्बिभृतस्तृतीयस्यामितो
दिवि सोमस्तमा हरं तेनाऽऽत्मानं निष्क्रीणीष्व (३९)

इति मा कद्रूरवोचुदिति जगत्युदपतुचतुर्दशाक्षरा सुती
साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै द्वे अक्षरे अमीयेताः सा पशुभिश्च दीक्षया
चागच्छुतस्माङ्गंती छन्दसां पशुव्यंतमा तस्मात्पशुमन्त दीक्षोपं
नमति त्रिष्टुगुदपतुत् त्रयोदशाक्षरा सुती साप्राप्य न्यवर्तत तस्यै
द्वे अक्षरे अमीयेताः सा दक्षिणाभिश्च (४०)

तपसा चागच्छुतस्मात् त्रिष्टुभो लोके माध्यन्दिने सवने
दक्षिणा नीयन्त एतत्खलु वाव तपु इत्याहुर्यः स्वं ददातीति
गायत्र्युदपतुचतुरक्षरा सत्यंजया ज्योतिषा तमस्या अजाभ्यरुन्ध
तदजायां अजत्वः सा सोमं चाहरच्चत्वारि चक्षराणि साष्टाक्षरा
समपद्यत ब्रह्मवादिनो वदन्ति (४१)

कस्मात्सत्याद्वायुत्री कनिष्ठा छन्दसाः सुती यज्ञमुखं
परीयायेति यदेवादः सोममाहरत्तस्माद्यज्ञमुखं पर्येत् तस्मात्तेजस्विनौ
पूज्यां द्वे सवने सुमगृह्णामुखेनैकं यन्मुखेन सुमगृह्णतदधयुत्तस्माद्वे
सवने शुक्रवंती प्रातःसवनं च माध्यन्दिनं च तस्मात्तृतीयसवन
ऋजीषमभि षुण्वन्ति धीतमिव हि मन्यन्ते (४२)

आशिरमवं नयति सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्यैवैनुत्तः

सोमं माहि॒यमा॑णं गन्ध॑र्वो वि॒श्वा॑वंसुः पर्य॑मुष्मा॑अस ति॒स्रो रात्रीः
परिं मुषितोऽवसत्तस्मा॑त्तिस्रो रात्रीः क्रीतः सोमा॑ वसति ते देवा॑
अंब्रुव॑न्ध्मीका॑मा॑ वै गन्ध॑र्वाः स्त्रिया॑ निष्क्रीणा॑मेति ते वाचुङ्
स्त्रियमेकंहायनीं कृत्वा॑ तया॑ निरंक्रीणन्था॑ रोहिद्रूपं कृत्वा॑
गन्ध॑र्वेभ्यः (४३)

अ॒पक्रम्या॑ति॒ष्ठत्तद्रोहितो जन्म ते देवा॑ अंब्रुव॑न्धपं
युष्मदक्रंमीन्नास्मानुपावर्तते वि हृयामहा॑ इति॑ ब्रह्मं गन्ध॑र्वा॑
अवंदुन्नगायं देवाः सा देवान्नायंत उपावर्तते तस्माद्यायन्तुङ् स्त्रियः
कामयन्ते कामुका॑ एनुङ् स्त्रियो॑ भवन्ति॑ य एवं वेदाथो॑ य एवं
विद्वानपि॑ जन्येषु॑ भवति॑ तेभ्यं॑ एव दंदत्युत यद्वहुतंयाः (४४)

भवन्त्येकंहायन्या॑ क्रीणाति॑ वाचै॒वैनः॑ सर्वया॑ क्रीणाति॑
तस्मादेकंहायना॑ मनुष्या॑ वाच॑ वदन्त्यकूट्याऽकर्णयाऽकाणया॑
ऽश्लोणयाऽसंसशफया॑ क्रीणाति॑ सर्वै॒वैन॑ क्रीणाति॑ यच्छ्वेतया॑
क्रीणीयादुश्शर्मा॑ यजमानः॑ स्याद्यत्कृष्णायांनुस्तरणी॑ स्यात्प्रमायुक्तो॑
यजमानः॑ स्याद्यद्विरूपया॑ वात्रं ग्री॑ स्याअस वान्यं जिनीयात्तं॑ वान्यो॑
जिनीयादरुणया॑ पिङ्गल्क्ष्या॑ क्रीणात्येतद्वै॑ सोमस्य रूपः॑ स्वै॒वैन॑
देवतंया॑ क्रीणाति॥ (४५)

निष्क्रीणीष्व दक्षिणाभिश्च वदन्ति॑ मन्यन्ते गन्ध॑र्वेभ्यो॑ बहुतंयाः॑ पिङ्गल्क्ष्या॑ दशं च॥७॥—[६]

तद्विरण्यमभवत्तस्माद्द्वयो॑ हिरण्यं पुनन्ति॑ ब्रह्मवादिनो॑

वदन्ति कस्मांध्यत्यादनस्थिकेन प्रजाः प्रवीयन्ते ऽस्थन्वर्तीर्जायन्तु
इति यद्धिरण्यं धृतेऽवधायं जुहोति तस्मादनस्थिकेन प्रजाः
प्रवीयन्ते ऽस्थन्वर्तीर्जायन्त एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यद् धृतं
तेजो हिरण्यमियं तैशुक्र तनूरिदं वर्च इत्याहु सतेजसमेवैनः
सर्वनुम् (४६)

करोत्यथो सम्भरत्यैवैनं यदबद्धमवदध्याद्भाः प्रजानां
परापातुकाः स्युर्बद्धमवं दधाति गर्भाणां धृत्यै निष्ठकर्य बन्धाति
प्रजानां प्रजननाय वाग्वा एषा यथसौमक्रयणी जूरसीत्याहु यद्धि
मनसा जवते तद्वाचा वदति धृता मनसेत्याहु मनसा हि वाग्धृता
जुष्टा विष्णव इत्याहु (४७)

यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञायैवैनां जुष्टां करोति तस्यास्ते सत्यसंवसः
प्रसुव इत्याहु सवितृप्रसूतामेव वाचमवं रुच्ये काण्डेकाण्डे
वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्त्येष खलु वा
अरक्षोहतुः पन्था यौज्ञेश्वर्षु सूर्यस्य च सूर्यस्य चक्षुरारुहमग्नेरक्षणः
कनीनिकामित्याहु य एवारक्षोहतुः पन्थास्तः सुमारौहति (४८)

वाग्वा एषा यथसौमक्रयणी चिदसि मनासीत्याहु
शास्त्येवैनामेतत्स्मांच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते चिदसीत्याहु यद्धि
मनसा चेतयते तद्वाचा वदति मनासीत्याहु यद्धि मनसाभिगच्छति
तत्करोति धीरसीत्याहु यद्धि मनसा ध्यायति तद्वाचा (४९)

वदति दक्षिणासीत्याहु दक्षिणा ह्येषा यज्ञियासीत्याहु
 यज्ञियामेवैनां करोति क्षुत्रियासीत्याहु क्षुत्रिया ह्येषादितिरस्युभुयतःशी
 यदेवाऽऽदित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाह
 यदबृद्धा स्यादयंता स्याद्यत्पदिबृद्धानुस्तरणी स्यात्प्रमायुक्ते
 यजमानः स्यात् (५०)

यत्कर्णगृहीता वात्रघी स्याथ्स वान्यं जिनीयात्तं वान्यो
 जिनीयामित्रस्त्वा पुदि बंध्रात्वित्याहु मित्रो वै शिवो
 देवानान्तेनैवैनां पुदि बंध्राति पूषाध्वनः पात्वित्याहेयं वै
 पूषेमामेवास्या अधिपामकः समष्ट्या इन्द्रायाध्यक्षायेत्याहेन्द्रमेवास्या
 अध्यक्षं करोति (५१)

अनु त्वा माता मन्यतामनु पितेत्याहानुमतयैवैनया क्रीणाति
 सा देवि देवमच्छेहीत्याहु देवी ह्येषा देवः सोम इन्द्राय
 सोममित्याहेन्द्राय हि सोम आहियते यदेतद्यजुर्न ब्रूयात्पराच्येव
 सोमक्रयणीयाद्वुद्रस्त्वा वर्तयत्वित्याहु रुद्रो वै कूरः (५२)

देवानान्तमेवास्यै परस्ताद्यात्यावृत्त्यै कूरमिव वा एतत्करोति
 यद्वुद्रस्यं कीर्तयति मित्रस्य पथेत्याहु शान्त्यै वाचा वा एष वि
 क्रीणीते यः सोमक्रयण्या स्वस्ति सोमसखा पुनरेहि सुह रुद्येत्याह
 वाचैव विक्रीय पुनरात्मन्वाच धृतेऽनुपदासुकास्य वाग्भवति य एवं
 वेदं॥ (५३)

सतनुं विष्णवं इत्याह सुमारोहति ध्यायति तद्वाचा यज्ञमानः स्यात्करोति कूरो वेदं॥८॥ [७]

षद्गुदान्यनु नि क्रामति षडुहं वाङ्गाति वदत्युत संवध्सुरस्यायने
यावंत्येव वाक्तामवं रुन्धे सप्तमे पदे जुहोति सप्तपदा शक्तरी
पृशवः शक्तरी पृशूनेवावं रुन्धे सप्त ग्राम्याः पृशवः सप्तारण्याः
सप्त छन्दाः स्युभयस्यावरुच्छै वस्त्वासि रुद्रासीत्याह रूपमेवास्या
एतन्माहिमानम् (५४)

व्याचेष्टे बृहस्पतिस्त्वा सुम्ने रण्वत्वित्याहु ब्रह्म वै
देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पृशूनवं रुन्धे रुद्रो वसुभिरा
चिकेत्वित्याहावृत्यै पृथिव्यास्त्वां मूर्धन्ना जिंघर्मि देवयज्ञनु इत्याह
पृथिव्या हौष मूर्धा यदेवयज्ञनुमिठायाः पद इत्याहेऽयै हौतत्पदं
यथसोमक्रयंण्यै घृतवर्ति स्वाहा (५)

इत्याहु यदेवास्यै पदाद् घृतमपीङ्यत् तस्मादेवमाहु
यदेष्वर्युरनुग्रावाहुतिं जुहुयादन्धोऽध्वर्युः स्याद्रक्षाऽसि यज्ञः
हन्युरुहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नान्धोऽध्वर्युर्भवति
न यज्ञः रक्षाऽसि घन्ति काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः
रक्षाऽसि जिघाऽसन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातयु
इत्याहु रक्षसामपहत्यै (५६)

इदम् रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि यौऽस्मान्द्वेष्टि यं
च वृयं द्विष्म इत्याहु द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्वैन्

द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति पश्वो वै सोमक्रयंण्यै
पदं यावत्मूलतः सं वंपति पशुनेवावं रुन्धेऽस्मे राय इति सं
वंपत्यात्मानमेवाध्वर्युः (५७)

पशुभ्यो नान्तरेति त्वे राय इति यजमानाय प्र यच्छति
यजमान एव रुयिं दधाति तोते राय इति पतिंया अर्घो वा
एष आत्मनो यत्पत्नी यथो गृहेषु निधत्ते तादगेव तत्त्वष्टैमती
ते सपेयेत्याहु त्वष्टा वै पशुनां मिथुनानाहु रूपकृद्वृपमेव पशुषु
दधात्यस्मै वै लोकाय गारहंपत्य आ धीयतेऽमुष्मा आहवनीयो
यद्वारहंपत्य उपवपेदस्मिलोके पशुमान्ध्याद्यदाहवनीये
ऽमुष्मिलोके पशुमान्ध्यादुभयोरुपं वपत्युभयोरैवैनं लोकयोः
पशुमन्तं करोति॥ (५८)

मुहिमानुङ्ग स्वाहापहत्या अर्खर्युर्धीयते चतुर्विंशतिश्च॥५॥ [८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति विचित्यः सोमा (३) न विचित्या (३)
इति सोमो वा ओषधीनाहु राजा तस्मिन् यदापत्रं ग्रसितमेवास्य
तद्यद्विचिनुयाद्यथास्याद्वसितं निषिद्विदति तादगेव तद्यन्त
विचिनुयाद्यथाक्षक्षन्नापत्रं विधावति तादगेव तत्क्षोधुकोऽध्वर्युः
स्यात्क्षोधुको यजमानः सोमविक्रियिन्सोमः शोधयेत्येव
ब्रूयाद्यदीतरम् (५९)

यदीतरमुभयैनैव सोमविक्रियिणंमर्पयति तस्मा॑सोमविक्रियी

क्षोधुंकोऽरुणो हं स्माहौपवेशिः सोमक्रयं एवाहं तृतीयसवनमवं
रुन्ध इति पशूनां चर्मन्मिमीते पशूनेवावं रुन्धे पशवो हि
तृतीयः सवनं यद्गामयेतापुशः स्यादित्यक्षतस्तस्य मिमीतक्षं वा
अपशब्दमपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्थस्यात् (६०)

इति लोमुतस्तस्य मिमीतैतद्वै पशूनां रूपं रूपेणवास्मै
पशुनवं रुन्धे पशुमानेव भवत्यपामन्ते क्रीणाति सरसमेवैन
क्रीणात्यमात्योऽसीत्याहामैवैन कुरुते शुक्रस्ते ग्रह इत्याह शुक्रो
ह्यस्य ग्रहोऽनुसाच्छ याति महिमानमेवास्याच्छ यात्यनंसा (६१)

अच्छ याति तस्मादनोवाह्यं सुमे जीवनं यत्र खलु वा
एत शीरण्णा हरन्ति तस्माच्छीरषहार्यं गिरौ जीवनमभि त्यं
देवं सवितारमित्यतिंछन्दसुर्चा मिमीतेऽतिंछन्दा वै सर्वाणि
छन्दांसि सर्वभिरेवैन छन्दोभिर्मिमीते वर्ष्म वा एषा छन्दसां
यदतिंछन्दा यदतिंछन्दसुर्चा मिमीते वर्ष्मैवैन समानाना
करोत्येकयैकयोर्थसर्गम् (६२)

मिमीतेऽयातयाम्नियायातयाम्नियैवैन मिमीते तस्मान्नानावीर्या
अङ्गुलयः सर्वस्वङ्गुष्ठमुपु नि गृह्णाति तस्माथ्सुमावद्वीर्यो
ऽन्याभिरङ्गुलिभिस्तस्माथसर्व अनु सं चरति यथसुह सर्वभिर्मीत
सङ्क्षिष्टा अङ्गुलयो जायेरन्नेकयैकयोर्थसर्ग मिमीते तस्माद्विभक्ता

जायन्ते पञ्च कृत्वो यजुंषा मिर्मीते पञ्चाक्षरा पुङ्किः पाङ्को युज्ञो
युज्ञमेवावरुन्धे पञ्च कृत्वस्तूष्णीम् (६३)

दश सं पंचन्ते दशाक्षरा विराङ्ग्नि विराङ्ग्निराजैवान्नाद्यमवरुन्धे
यद्यजुंषा मिर्मीते भूतमेवावरुन्धे यन्तूष्णीं भविष्यद्वै तावानेव
सोमः स्याद्यावन्तं मिर्मीते यजंमानस्यैव स्यान्नापि सदस्यानां
प्रजाभ्यस्त्वेत्युप समूहति सदस्यानेवान्वाभंजति वासुसोपर्नह्यति
सर्वदेवत्यै वै (६४)

वासुः सर्वाभिरेवैन देवताभिः समर्थयति पुशवो वै सोमः
प्राणाय त्वेत्युपर्नह्यति प्राणमेव पुशुषु दधाति व्यानाय त्वेत्यनु
शृन्थति व्यानमेव पुशुषु दधाति तस्माथ्स्वपन्ते प्राणा न
जंहति॥ (६५)

इतरं पशुमान्थ्याद्यात्यनंसोथ्सर्गन्तूष्णी॑ सर्वदेवत्यै वै त्रयस्त्रिःशत्र्च॥७॥ [१]

यत्कलया ते शफेन ते क्रीणानीति पणेतागोअर्ध॑ सोमं
कुर्यादगोअर्ध॑ यजंमानुमगोअर्धमध्यर्युङ्गोस्तु महिमानं नावं तिरेद्वावा
ते क्रीणानीत्येव ब्रूयाद्वोअर्धमेव सोमं करोति गोअर्ध॑ यजंमानं
गोअर्धमध्यर्युन्न गोमहिमानुमवं तिरत्यजया॑ क्रीणाति सतंपसमेवैन
क्रीणाति हिरण्येन क्रीणाति सशुक्रमेव (६६)

एनं क्रीणाति धेन्वा क्रीणाति साशिरमेवैन क्रीणात्यृष्टभेण
क्रीणाति सेन्द्रमेवैन क्रीणात्यनुदुहा॑ क्रीणाति वहिर्वा अनुद्वान्

वहिनैव वहि यज्ञस्य क्रीणाति मिथुनाभ्यां क्रीणाति
 मिथुनस्यावरुद्ध्ये वासंसा क्रीणाति सर्वदेवत्यं वै वासः
 सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यः क्रीणाति दश सं पद्यन्ते दशाक्षरा
 विरागत्रं विराङ्गिराजैवान्नाद्युमवं रुन्धे (६७)

तपसस्तनूरसि प्रजापतेर्वर्ण इत्याह पशुभ्य एव तदध्वर्युर्नि
 हुत आत्मनोऽनाव्रस्काय गच्छति श्रियं प्र पशूनाम्प्रोति य एवं वेद
 शुक्रं ते शुक्रेण क्रीणमीत्याह यथायजुरेवैतदेवा वै येन हिरण्येन
 सोममक्रीणन्तदभीषहा पुनराददत् को हि तेजसा विक्रेष्यत् इति
 येन हिरण्येन (६८)

सोमं क्रीणीयात्तदभीषहा पुनरा ददीत् तेज एवाऽऽ-
 त्मन्धत्तेऽस्मे ज्योतिः सोमविक्रयिणि तम इत्याहु ज्योतिरेव
 यजमाने दधाति तमसा सोमविक्रयिणमर्पयति यदनुपग्रथ्य
 हन्यादन्दशूकास्ता॒॑ समा॒॑ सर्पाः स्युरिदमह॒॑ सर्पाणां॒॑
 दन्दशूकानां ग्रीवा उप ग्रन्थामीत्याहादन्दशूकास्ता॒॑ समा॒॑ सर्पा॒॑
 भवन्ति तमसा सोमविक्रयिणं विद्यति स्वानं (६९)

भ्राजेत्याहैते वा अमुष्मिलोके सोममरक्षन्तेभ्यो-
 ऽधि सोममाहरन् यदेतेभ्यः सोमक्रयणान्नानुदिशेदक्रीतो-
 ऽस्य सोमः स्यान्नास्यैतेऽमुष्मिलोके सोम रक्षेयुर्यदेतेभ्यः
 सोमक्रयणाननुदिशति क्रीतोऽस्य सोमो भवत्येतेऽस्यामुष्मिलोके

सोमं रक्षन्ति॥ (७०)

संशुक्रमेव रूप्य इति येन हिरण्येन स्वान् चतुर्शत्वारिंशत्त्र॥५॥ [१०]

वारुणो वै क्रीतः सोम उपनद्धो मित्रो न एहि सुमित्रधा
इत्याहौ शान्त्या इन्द्रस्योरुमा विश दक्षिणमित्याहौ देवा वै
य ऽ सोममक्रीणन्तमिन्द्रस्योरौ दक्षिण आसादयन्नेष खलु वा
एउतरहीन्द्रो यो यजते तस्मादेवमाहोदायुषा स्वायुषेत्याहौ देवता
एवान्वारभ्योत् (७१)

तिष्ठत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो ऽ ह्येतरहि सोमो-
ऽदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद् आ सीदेत्याहौ यथायुजुरेवैतद्वि वा
एनमेतदर्घयति यद्वारुण ऽ सन्त मैत्रं करोति वारुण्यर्चा सांदयति
स्वयैवैन देवतया समर्घयति वासंसा पर्यन्निव्यति सर्वदेवत्यौ वै
वासः सर्वाभिरेव (७२)

एन देवताभिः समर्घयत्यथो रक्षसामपहत्यै वनेषु व्यन्तरिक्षं
ततानेत्याहौ वनेषु हि व्यन्तरिक्षं तुतान् वाजुमर्वथिस्वत्याहौ वाजुः
ह्यर्वथ्सु पयो अग्नियास्वित्याहौ पयो ह्याग्नियासु हृथ्सु क्रतुमित्याहौ
हृथ्सु हि क्रतुं वरुणो विक्ष्वग्निमित्याहौ वरुणो हि विक्ष्वग्निन्दिवि
सूर्यम् (७३)

इत्याहौ दिवि हि सूर्यः सोममदावित्याहौ ग्रावाणो वा
अद्रयस्तेषु वा एष सोम दधाति यो यजते तस्मादेवमाहोदु त्यं

जातवेदसुमिति सौर्यचा कृष्णाजिनं प्रत्यानह्यति रक्षसामपंहत्या
उस्मावेत धूरषाहवित्याह यथायजुरेवैतत्प्र च्यवस्व भुवस्पतु
इत्याह भूतानाऽ हि (७४)

एष पतिर्विश्वान्यभि धामानीत्याहु विश्वानि ह्ये ऽ षो-
ऽभि धामानि प्रच्यवते मा त्वा परिपरी विंदित्याहु यदेवादः
सोममाहियमाणं गन्धर्वो विश्वावसुः पर्यमुष्णात्स्मादेवमाहापरिमोषाय-
यजमानस्य स्वस्त्ययन्यसीत्याहु यजमानस्यैवैष यज्ञस्यान्वारम्भो-
जनविष्णित्यै वरुणो वा एष यजमानमभ्यैति यत् (७५)

ऋतः सोम उपनद्धो नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षस
इत्याहु शान्त्या आ सोमं वहन्त्यग्निना प्रति तिष्ठते तौ सम्भवन्तौ
यजमानमभि सम्भवतः पुरा खलु वावैष मेधायात्मानमारभ्यं चरति
यो दीक्षितो यदग्नीषोमीयं पशुमालभंत आत्मनिष्क्रयं एवास्य स
तस्मात्तस्य नाश्यं पुरुषनिष्क्रयं इव ह्यथो खल्वाहुरग्नीषोमाभ्यां
वा इन्द्रो वृत्रमहन्त्रिति यदग्नीषोमीयं पशुमालभंते वात्रघ एवास्य
स तस्माद्वाश्यं वारुण्यर्चा परि चरति स्वयैवैनं देवतया परि
चरति॥ (७६)

अन्वारम्योथसर्वभिरेव सूर्यं भूतानाऽ ह्येति यदाहुः सुसविशतिश्च॥६॥ [११]

यो वा अयंथादेवतन्त्वामग्नु इन्द्रस्य चित्ति यथा वै वयो वै यदाकूताद्यास्ते अग्ने मयिं गृहामि प्रजापतिः
सोऽस्माथ्स्तेगान् वाजं कूर्मान् योक्त्रं मित्रावरुणविन्द्रस्य पृष्ण ओजं आनन्दमहरग्नेवायोः पन्थाङ्गमैद्योस्तेऽग्निः

पुशुरांसीथष्टिष्ठृश्चतिः॥२६॥

यो वा एवाहुतिमभवन्यथिभिरवृक्षयांनन्दमृष्टौपञ्चाशत्॥५८॥

यो वा अयंथादेवतं यद्यव्युजिप्राप्ति॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः॥६-१॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

यदुभौ विमुच्याति॒थ्यं गृह्णीयाद्य॑ज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य
यथानांगतायाति॒थ्यं क्रियते ताद्वगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनङ्घान्वत्यविमुक्त
अन्योऽथाति॒थ्यं गृह्णाति॒ युज्ञस्य॒ सन्तत्यै॒ पत्युन्वारंभते॒ पक्षी॒ हि॒
पारीणह्यस्येशो॒ पक्षियैवानुमतं॒ निर्वपति॒ यद्वै॒ पक्षी॒ युज्ञस्य॒ करोति॒
मिथुनं॒ तदथो॒ पक्षिया॒ एव॒ (१)

एष युज्ञस्यान्वारम्भोऽनंवच्छित्यै॒ यावद्विवै॒ राजानुचरैरागच्छति॒
सर्वेभ्यो॒ वै तेभ्यै॒ आति॒थ्यं क्रियते॒ छन्दांसि॒ खलु॒ वै सोमस्य॒
राज्ञोऽनुचराण्यग्रेराति॒थ्यमसि॒ विष्णवे॒ त्वेत्याह॒ गायत्रिया॒ एवैतेन॑
करोति॒ सोमस्याति॒थ्यमसि॒ विष्णवे॒ त्वेत्याह॒ त्रिष्टुभं॒ एवैतेन॑
करोत्यतिथेराति॒थ्यमसि॒ विष्णवे॒ त्वेत्याह॒ जगत्यै॒ (२)

एवैतेन॑ करोत्यग्नये॑ त्वा॒ रायस्पोषदान्वे॒ विष्णवे॒ त्वेत्याहानुष्टुभं॑
एवैतेन॑ करोति॒ श्येनाय॑ त्वा॒ सोमभृते॒ विष्णवे॒ त्वेत्याह॒ गायत्रिया॒
एवैतेन॑ करोति॒ पञ्च॑ कृत्वो॒ गृह्णाति॒ पञ्चाक्षरा॒ पङ्किः॒ पाङ्को॒ युज्ञो॒
युज्ञमेवाव॑ रुन्धे॒ ब्रह्मवादिनो॒ वदन्ति॒ कस्माऽसुत्याद्वायत्रिया॒ उभयतं॑
आति॒थ्यस्य॑ क्रियतु॒ इति॒ यदेवादः॒ सोममा॒ (३)

अहरत्स्माद्वायत्रिया॒ उभयतं॑ आति॒थ्यस्य॑ क्रियते॒
पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्च॑ शिरो॒ वा॒ एतद्युज्ञस्य॒ यदाति॒थ्यं॑ नवंकपालः॒

पुरोडाशो भवति तस्मांन्नवधा शिरो विष्णूतन्नवंकपालः पुरोडाशो
भवति ते त्र्यस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमेन सम्मितास्तेजस्त्रिवृतेजं
एव यज्ञस्य शीरुषं दंधाति नवंकपालः पुरोडाशो भवति ते
त्र्यस्त्रिकपालास्त्रिवृता प्राणेन सम्मितास्त्रिवृद्धै (४)

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमंभिपूर्वं यज्ञस्य शीरुषं दंधाति
प्रजापतेर्वा एतानि पक्षमाणि यदश्वाला ऐक्षवी तिरश्ची
यदाश्वालः प्रस्तुरो भवत्यैक्षवी तिरश्ची प्रजापतेरेव तच्छक्षुः
सम्भरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा निष्कावंमादन्ते
देवाः कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मेन कुर्वतेति ते
कार्ष्ण्यमयाऽन्परिधीन् (५)

अकुर्वत तैर्वै ते रक्षाङ्गस्यपाप्नत यत्कार्ष्ण्यमयाः परिधयो
भवन्ति रक्षसामपहत्यै सङ्गस्परशयति रक्षसामनन्वचाराय
न पुरस्तात्परिं दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाङ्गस्यपुहन्त्युद्घर्वे
समिधावा दंधात्युपरिष्ठादेव रक्षाङ्गस्यपहन्ति यजुषान्यां तृष्णीमन्यां
मिथुनत्वाय द्वे आ दंधाति द्विपाद्यजंमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो
वदन्ति (६)

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्न्य
इति यदुग्नावग्निं मथित्वा प्रहरति तेनैवाग्नयं आतिथ्यं क्रियते-
जथो खल्वोहुरग्निः सर्वा देवता इति यद्विरासाद्याग्निं मन्थति

हृव्यायैवासंन्रायु सर्वा देवता जनयति॥ (७)

पविंया एव जगत्या आ त्रिवृद्धै पंशुधीन वंदन्त्येकचत्वारिंशत्ता॥७॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्ते-
८(१)न्योन्यस्मै ज्यैष्यायातिष्ठमानाः पश्चात् व्यक्तामन्त्रग्निर्वसुभिः
सोमो रुद्रैरिन्द्रो मुरुद्विर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वदैवस्ते-
९मन्यन्तासुरेभ्यो वा इदं भ्रातृव्येभ्यो रथ्यामो यन्मिथो विप्रियाः
स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवद्यामहै ताभ्यः स
निरक्रच्छाद्यः (८)

नः प्रथमो८(१)न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः सतानूनन्त्रिणां
प्रथमो द्रुह्यति स आर्तिमार्च्छति यत्तानूनन्त्र॑ समवद्यति
भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति पश्च
कृत्वोऽवं द्यति पश्चात् हि ते तथसमवद्यन्ताथो पश्चाक्षरा पङ्किः
पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावं रुन्ध आपतये त्वा गृह्णामीत्याह प्राणो
वै (९)

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याहु मनो
वै परिपतिर्मनं एव प्रीणाति तनूनन्त्र इत्याह तनुवो हि
ते ताः समवद्यन्त शाकुरायेत्याहु शक्तयै हि ते ताः
समवद्यन्त शक्मन्त्रोजिष्ठायेत्याहौजिष्ठ॑ हि ते तदात्मनः
समवद्यन्तानाधृष्टमस्यनाधृष्टमित्याहानाधृष्टुं ह्येतदनाधृष्टं
देवानामोजः (१०)

इत्याहौ देवानाऽहूं ह्यैतदोजोऽभिशस्ति पा अनभिशस्तेन्यमित्याहार्था
ह्यैतदं नभिशस्तेन्यमनु मे दीक्षां दीक्षापर्तिमन्यतामित्याह
यथायुजुरेवैतद् घृतं वै देवा वज्रं कृत्वा सोमं मध्वन्नन्तिकमिंवु खलु
वा अस्यैतचरन्ति यत्तानून्नेण प्रचरन्त्युः शुरः शुस्ते देव सोमा
प्यायतामित्याहू यत् (११)

एवास्यापुवायते यन्मीयते तदेवास्यैतेना प्याययुत्या
तुभ्युमिन्द्रः प्यायतामा त्वमिन्द्राय प्यायस्वेत्याहोभावेवेन्द्रं च सोमं
चा प्याययुत्या प्यायय सखीन्द्युन्या मेधयेत्याहुर्त्विजो वा अस्य
सखीयुस्तानेवा प्याययति स्वस्ति तै देव सोम सुत्यामशीय (१२)

इत्याहाऽशिषेमेवैतामा शास्ते प्र वा एतैऽस्माल्लोकाच्यवन्ते
ये सोमं माप्याययन्त्यन्तरिक्षदेवत्यो हि सोम आप्यायित एष्टा
रायः प्रेषे भग्नायेत्याहू द्यावापृथिवीभ्यामेव नमस्कृत्यास्मिंल्लोके
प्रति तिष्ठन्ति देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा बिभ्यते ऽग्निं
प्राविंशन्तस्मादाहुरुग्निः सर्वा देवता इति ते (१३)

अग्निमेव वरुणं कृत्वा सुरानभ्यं भवन्नग्निमिंवु खलु वा एष प्र
विंशति योऽवान्तरदीक्षामुपैति भ्रातृव्याभिभूत्ये भवत्यात्मना परास्य
भ्रातृव्यो भवत्यात्मानमेव दीक्षयो पाति प्रजामवान्तरदीक्षयो
सन्तरां मेखलाः समायच्छते प्रजा ह्यात्मनोऽन्तरतरा तस्व्रतो
भवति मदन्तीभिर्मार्जयते निर्ह्याग्निः शीतेन वायति समिञ्च्यै या
ते अग्ने रुद्रिंया तु नूरित्याहू स्वयैवैनदेवतोया ब्रतयति सयोनित्वायु

शान्त्यै॥ (१४)

यो वा ओजं आहु यदंशीयेति तैऽग्ने एकादश च॥७॥ [२]

तेषामसुराणान्तिसः पुरं आसन्नयस्मव्यवमाऽथ रजताऽथ हरिणी ता देवा जेतुन्नाशक्वन्ता उपसदेवाजिंगीषुन्तस्मादाहुर्यश्वैव वेद यश्व नोपसदा वै मंहापुरं जयन्तीति त इषुऽ समस्कुर्वताग्निमनीकुऽ सोमऽ शल्यं विष्णुन्तेजनन्तेऽब्रुवन्क इमामसिष्यतीति (१५)

रुद्र इत्यब्रुवन्त्रुद्रो वै क्रूरः सोऽस्यत्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणा अहमेव पश्नामधिपतिरसानीति तस्माद्गुद्रः पश्नामधिपतिस्ताऽ रुद्रोऽवासृजथस तिसः पुरो भित्त्वैभ्यो लोकेभ्यो-ऽसुरान्प्राणुदत्त यदुपसदं उपसद्यन्ते भ्रातृव्यपराणुत्त्यै नान्यामाहुतिं पुरस्ताङ्गुहयादन्यामाहुतिं पुरस्ताङ्गुहयात् (१६)

अन्यन्मुखं कुर्याथ्सुवेणाधारमा घारयति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै परांडनतिक्रम्य जुहोति परांच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदत्ते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्रणुद्यैवैभ्यो लोकेभ्यो भ्रातृव्याजित्वा भ्रातृव्यलोकमभ्यारोहति देवा वै याः प्रातरुपसदं उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायऽ रात्रियै ताभिर्यथ्सायं प्रातरुपसदः (१७)

उपसद्यन्तेऽहोरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदत्ते याः

प्रातर्याज्याः स्युस्ताः सायं पुरोनुवाक्याः कुर्यादयांतयामत्वाय तिस्त
उपसद उपैति त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्प्रीणाति षट्थसं
पद्यन्ते पद्मा क्रृतवं क्रृतनेव प्रीणाति द्वादशाहीने सोम उपैति द्वादश
मासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरमेव प्रीणाति चतुर्विंशतिः सम् (१८)

पद्यन्ते चतुर्विंशतिरर्धमासा अर्धमासानेव प्रीणात्याराग्रामवान्त
कामयैतास्मिन्मे लोकेऽर्धुकङ्क स्यादित्येकमग्रेऽथ द्वावथ त्रीनथं
चतुरं एषा वा आराग्रामवान्तरदीक्षास्मिन्नेवास्मै लोकेऽर्धुकं
भवति पुरोवरीयसीमवान्तरदीक्षामुपेयाद्यः कामयैतामुष्मिन्मे
लोकेऽर्धुकङ्क स्यादिति चतुरोऽग्रेऽथ त्रीनथ द्वावथैकमेषा वै
पुरोवरीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्नेवास्मै लोकेऽर्धुकं भवति॥ (१९)

अस्मिष्टीतिं जुहुयाथ्सायं प्रातरुपसदुक्षतुर्विंशतिः सञ्चतुरोऽग्रे षोडश च॥५॥————[३]

सुवर्गं वा एते लोकं यन्ति य उपसद उपयन्ति तेषां य उन्नयते
हीयत एव स नोदेनेषीति सूनीयमिव यो वै स्वार्थेतां यताङ्क श्रान्तो
हीयत उत स निष्ठाय सुह वसति तस्माथ्सुकृदुनीय नापरमुन्नयेत
द्वधोन्नयेतैतद्वै पशुना रूप रूपेणैव पशुनवं रुन्धे (२०)

यज्ञो देवेभ्यो निलायतु विष्णु रूपं कृत्वा स पृथिवीं प्राविशत्तं
देवा हस्तान्धसूरभ्यैच्छन्तमिन्द्रं उपर्युपर्यत्यक्रामुर्थसोऽब्रवीत्को
मायमुपर्युपर्यत्यक्रमीदित्यहं दुर्गं हन्तेत्यथ कस्त्वमित्यहं
दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीदुर्गं वै हन्तावोचथा वराहोऽयं

वांममोषः (२१)

सप्तानां गिरीणां परस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणां विभर्ति तं जहि
यदि दुर्गे हन्तासीति स दर्भपुञ्जीलमुद्घृष्टं सप्त गिरीभित्वा
तमंहन्थ्सोऽब्रवीदुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो
यज्ञ एव यज्ञमाहरुद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्तु तदेकं वेद्यै
वेदित्वमसुराणाम् (२२)

वा इयमग्र आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावदेवानान्ते देवा
अब्रुवन्नस्त्वेव नोऽस्यामपीति कियद्वा दास्याम् इति यावदियः
सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दुत्तेति स इन्द्रः सलावृकी
रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामुत्तदिमामविन्दन्तु यदिमामविन्दन्तु
तद्वेद्यै वेदित्वम् (२३)

सा वा इयः सर्वैव वेदिरियति शक्यामीति त्वा अवमायं
यजन्ते त्रिशत्पदानि पश्चात्तिरश्ची भवति षट्ट्रिशत्प्राची
चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्ची दशादश सं पद्यन्ते दशाक्षरा
विराङ्गन्न विराङ्गिराजैवान्नाद्यमव रुन्ध उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं
तदपं हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परां भवन्ति बुरुहिः स्तृणाति
तस्मादोषधयः पुनरा भवन्त्युत्तरं बुरुहिष्ठ उत्तरबुरुहिः स्तृणाति
प्रजा वै बुरुहिर्यजमान उत्तरबुरुहिर्यजमानमेवायंजमानादुत्तरं
करोति तस्माद्यजमानोऽयजमानादुत्तरः॥ (२४)

रुचे वाममोषे वैदित्वमसुराणां वैदित्वं भवन्ति पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिंशते यद्वादेश
साहस्योपसदः स्युस्तिस्तोऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियेत तिस्र
एव साहस्योपसदो द्वादेशाहीनस्य यज्ञस्य सवीर्यत्वायाथो सलोम
क्रियते वथ्मस्यैकः स्तनो भागी हि सोऽथैकुङ्ग स्तनं व्रतमुपैत्यथ
द्वावथ त्रीनथं चतुरं एतद्वै (२५)

क्षुरपविनामं व्रतं येन प्र जातान्नातुव्यान्तुदत्ते
प्रति जनिष्यमाणानथो कर्नीयसैव भूय उपैति चतुरोऽग्ने
स्तनान्व्रतमुपैत्यथ त्रीनथं द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नामं व्रतं
तपस्य एव सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयो पुशुभिर्यवाग् राजन्यस्य
व्रतं कूरेव वै यवाग् कूर इव (२६)

राजन्यो वज्रस्य रूपं समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यंस्य पाकयज्ञस्य
रूपं पुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयस्तेजसैव तेजः
पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भ वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष
यद्विक्षितो यदेस्य पयो व्रतं भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति त्रिव्रतो वै
मनुरासीद्विव्रता असुरा एकव्रताः (२७)

देवाः प्रातर्मध्यन्दिने सायं तन्मनोऽव्रतमासीत्पाकयज्ञस्य
रूपं पुष्ट्यै प्रातश्च सायं चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं
ततस्ते पराभवन्मध्यन्दिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्मध्यसुवर्गं
लोकमायन् यदेस्य मध्यन्दिने मध्यरात्रे व्रतं भवति मध्यतो

वा अन्नेन भुजते मध्यत एव तदूर्जं धते भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्मना" (२८)

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यद्दीक्षितो
योनिर्दीक्षितविमितं यद्दीक्षितो दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा योनेर्गर्भः
स्कन्दति ताद्वगेव तत्र प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष वै
व्याघः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्दीक्षितः प्रवसेथ्स एनमीश्वरो-
जनूत्थाय हन्तोर्न प्रवस्तव्यमात्मनो गुस्यै दीक्षिणतः शय एतद्वै
यजमानस्यायतनं स्व एवायतने शयेऽग्निमन्भ्यावृत्य शये देवता-
एव युजमन्भ्यावृत्य शये॥ (२९)

एतद्वै कूर इवैकंब्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥५॥ [५]

पुरोहिविषि देवयज्ञने याजयेद्यां कामयेतोपैनुमुत्तरो यज्ञो
नमेदभि सुवर्गं लोकं जयेदित्येतद्वै पुरोहिविर्देवयज्ञनं यस्य होता०
प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि विपश्यत्युपैनुमुत्तरो यज्ञो
नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते देवयज्ञने याजयेद्वातृव्यवन्तं
पन्था० वाधिस्पृशयैत्कर्त वा यावन्नान्से यातवै (३०)

न रथायैतद्वा आसं देवयज्ञनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं नैनं
भ्रातृव्य आप्नोत्येकोन्नते देवयज्ञने याजयेत्पशुकाममेकोन्नताद्वै
देवयज्ञनादङ्गिरसः पशूनसृजन्तान्तरा संदोहविर्धने उन्नतं
स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयज्ञनं पशुमानेव भवति अन्नते
देवयज्ञने याजयेत्पशुवर्गकामच्युन्नताद्वै देवयज्ञनादङ्गिरसः सुवर्गं

लोकमायन्नतुराहंवनीयं च हविर्धानं च (३१)

उन्नतः स्यादन्तरा हविर्धानं च सदशान्तरा सदश्च
गारहंपत्यं चैतद्वै अन्नतं देवयज्ञं सुवर्गमेव लोकमेति
प्रतिष्ठिते देवयज्ञने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं देवयज्ञं
यथसुर्वतः समं प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्याऽन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः
स्युस्तद्याजयेत्पुशुकाममेतद्वै पंशुनां रूपं रूपेणैवास्मै
पुशून् (३२)

अवं रुचे पशुमानेव भवति निरकृतिगृहीते देवयज्ञने
याजयेद्यां कामयेत् निरकृत्यास्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येतद्वै
निरकृतिगृहीतं देवयज्ञं यथसदृशयै सत्यां ऋक्षनिरकृत्यैवास्य
यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते देवयज्ञने याजयेद्यावृत्कामं यं पात्रे वा
तल्पे वा मीमांसेरन्प्राचीनंमाहवनीयात्रवृण् स्यात्प्रतीचीनं
गारहंपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं देवयज्ञं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते
नैनं पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्यं देवयज्ञने याजयेद्भूतिकामं
कार्यं वै पुरुषो भवत्येव॥ (३३)

यात्रै हविर्धानंश्च पुशून्याप्मनाऽषाढश च॥४॥ [६]

तेभ्य उत्तरवेदिः सिद्धी ही रूपं कृत्वोभयानन्तरापुक्रम्यातिष्ठते
देवा अमन्यन्त यत्तरान् वा इयमुपावर्थ्यति त इदं भविष्यन्तीति
तामुपामन्त्रयन्त साब्रवद्वरं वृणे सर्वान्मया कामान्व्यशजवथं पूर्वा

तु मा॒उग्नेराहु॑तिरश्ववता॒ इति॒ तस्मा॑दुत्तरवेदिं॒ पूर्वा॑मुग्नेर्व्याघा॑रयन्ति॒
वारे॑वृत्तु॒ ह्य॑स्यै॒ शम्यंया॑ परि॑ मिमीते॑ (३४)

मात्रैवास्यै॒ साऽथो॑ युक्तेनैव॒ युक्तमवं॑ रुन्धे॑ वित्तायनी॑
मे॒ऽसीत्याह॑ वित्ता॑ ह्यैना॑नाव॑त्तिक्तायनी॑ मे॒ऽसीत्याह॑ तिक्तान्॑
ह्यैना॑नावदवंतान्मा॑ नाथि॑तमित्याह॑ नाथितान्॑ ह्यैना॑नावदवंतान्मा॑
व्यथि॑तमित्याह॑ व्यथि॑तान्॑ ह्यैना॑नाव॑द्विदेरुग्निर्भो॑ नामं॑ (३५)

अग्ने॑ अङ्गिरः॑ इति॑ त्रिरहरति॑ य॑ ए॒वैषु॑ लोकेष्वग्न्यस्तानेवावं॑
रुन्धे॑ तूष्णी॑ च॑तुर्थ॒ हर॑त्यनिरुक्तमेवावं॑ रुन्धे॑ सि॒ऽहीरंसि॑
महिषीर॑सीत्याह॑ सि॒ऽहीर॑ह्यैषा॑ रूपं॑ कृत्वोभयांनन्तरापुकम्यातिष्ठदुरु॑
प्रथस्वोरु॑ ते॑ यज्ञपतिः॑ प्रथतामित्याह॑ यजमानमेव॑ प्रजया॑ पुशुभिः॑
प्रथयति॑ ध्रुवा॑ (३६)

असीति॑ सः॑ हन्ति॑ धृत्यै॑ देवेभ्यः॑ शुन्धस्व॑ देवेभ्यः॑
शुभ्मस्वेत्यवं॑ चोक्षति॑ प्रचं॑ किरति॑ शुच्चाँ॑ इन्द्रघोषस्त्वा॑ वसुभिः॑
पुरस्ताँत्पात्वित्याह॑ दिग्भ्य॑ ए॒वैनां॑ प्रोक्षति॑ देवां॑ श्वेदुत्तरवेदिरुपावंवर्ती॑हि॑
वि॑ जयामहा॑ इत्यसुरा॑ वज्रमुद्यत्य॑ देवानुभ्यायन्तु॑ तानिन्द्रघोषो॑
वसुभिः॑ पुरस्ताँदप॑ (३७)

अनुदत्॑ मनो॑जवाः॑ पितृभिर्दक्षिणतः॑ प्रचेता॑ रुद्रैः॑
पुश्चाद्विश्वकर्मादित्यैरुत्तरतो॑ यदेवमुत्तरवेदिं॑ प्रोक्षति॑ दिग्भ्य॑
ए॒व॑ तद्यजमानो॑ भ्रातृव्यान्प्रणुदत्॑ इन्द्रो॑ यर्तान्नसालावृकेभ्यः॑

प्रायं च्छुत्तान्दक्षिणत उत्तरवेद्या आदन् यत्प्रोक्षणीनामुच्छिष्येत्
तद्वक्षिणत उत्तरवेद्यै नि नयेद्यदेव तत्र कूरं तत्तेन शमयति यं
द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥ (३८)

मिर्मीते नामं ध्युवाऽपं शुचा त्रीणि च॥५॥ [७]

सोत्तरवेदिरब्रवीम्सर्वान्मया कामान्व्यशजवथेति ते
देवा अकामयन्तासुरान्नातृव्यानभि भवेमेति तैऽजुहवुः
सिंहीरसि सपलसाही स्वाहेति तैऽसुरान्नातृव्यानभ्यभवन्ते-
ऽसुरान्नातृव्यानभिभूयाकामयन्त प्रजां विन्देमहीति तैऽजुहवुः
सिंहीरसि सुप्रजावनिः स्वाहेति ते प्रजामविन्दन्त ते प्रजां
वित्त्वा (३९)

अकामयन्त पशून् विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरसि
रायस्पोषवनिः स्वाहेति ते पशूनविन्दन्त ते पशून् वित्त्वा-
ऽकामयन्त प्रतिष्ठां विन्देमहीति तैऽजुहवुः सिंहीरस्यादित्यवनिः
स्वाहेति त इमां प्रतिष्ठामविन्दन्त त इमां प्रतिष्ठां वित्त्वाकामयन्त
देवता आशिष उपेयामेति तैऽजुहवुः सिंहीरस्या वह
देवान्देवयते (४०)

यजमानाय स्वाहेति ते देवता आशिष उपायन्यश्च कृत्वो
व्याघारयति पश्चाक्षरा पङ्किः पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावरुन्धेऽक्षण्या
व्याघारयति तस्मादक्षण्या पश्वोऽङ्गानि प्रहरन्ति प्रतिष्ठित्यै
भूतेभ्यस्त्वेति सुचुमुद्भूताति य एव देवा भूतास्तेषान्तद्वाग्धेयन्तानेव

तेन प्रीणाति पौतुं द्रवान्परिधीन्परि दधात्येषाम् (४१)

लोकानां विधृत्या अग्रेस्ययो ज्यायाऽसो भ्रातरं आसन्ते
देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरविभेदित्थं वाव स्य
आर्तिमारिष्यतीति स निलायत स यां वनस्पतिष्ववसन्तां पूतुं द्रौ
यामोषधीषु ताऽ सुंगन्धितेजन्ते यां पुशुषु तां पेत्वस्यान्तुरा शङ्के
तं देवताः प्रैषमैच्छुन्तमन्विन्दन्तमंब्रुवन् (४२)

उपं न आ वर्तस्व हव्यं नो वुहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणे यदेव
गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातुणां भागधेयमसदिति
तस्माद्यद् गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषान्तद्वाग्धेयं
तानेव तेन प्रीणाति सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वं भ्रातरः
प्रामैषतास्थानि शातया इति स यानि (४३)

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्वभवद्यन्माऽसमुपमृतं तद्वल्लुलु
यदेतान्सम्भारान्सम्भरत्यग्निमेव तथसम्भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहुग्नेर
यथसम्भारा अथो खल्वाहुरेते वावैनं ते भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुं द्रवाः
परिधय इति॥ (४४)

विच्चा दैवयुत एषामंब्रुवन् यानि चतुंशत्वारिंशत्त्वा ॥ ६ ॥ [८]

बद्धमवं स्यति वरुणपाशादेवैने मुश्चति प्र णैनेक्ति मेघ्यै एवैने
करोति सावित्रियर्चा हुत्वा हविर्धन्ते प्र वर्तयति सवितृप्रसूत
एवैने प्र वर्तयति वरुणो वा एष दुर्वागुभयतो बद्धो यदक्षः स

यदुथ्सर्जेद्यजंमानस्य गृहानुभ्युथ्सर्जेथ्सुवागदेव दुर्या॒॑ आ वुदेत्याह
गृहा वै दुर्या॑ः शान्त्य॑ पत्नी॑ (४५)

उपांनक्ति पत्नी॑ हि सर्वस्य मित्रं मित्रत्वाय यद्वै पत्नी॑
युज्ञस्य॑ कुरोति॑ मिथुनं तदथो॑ पत्निया॑ एवैष युज्ञस्यान्वारम्भो-
जनवच्छित्यै॑ वर्त्मना॑ वा अन्वित्य॑ युज्ञ॑ रक्षा॑सि॑ जिघा॑सन्ति॑
वैष्णवीभ्यामृग्भ्यां॑ वर्त्मनोर्जुहोति॑ युज्ञो॑ वै विष्णुर्युज्ञादेव रक्षा॑स्यप॑
हन्ति॑ यदध्वर्युरनुग्रावाहुतिझुहयादन्धो॑ध्वर्युः॑ स्याद्रक्षा॑सि॑ युज्ञ॑
हन्युः॑ (४६)

हिरण्यमुपास्य॑ जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति॑ नान्धो॑ध्वर्युर्भवति॑
न युज्ञ॑ रक्षा॑सि॑ ग्रन्ति॑ प्राची॑ प्रेतमध्वरं कुल्पयन्ती॑ इत्याह
सुवर्गमेवैनै॑ लोकं गमयत्यत्र॑ रमेथां॑ वर्ष्मन्पृथिव्या॑ इत्याह॑ वर्ष्म
ह्यैतत्पृथिव्या॑ यद्वैवयजन॑॑ शिरो॑ वा एतद्युज्ञस्य॑ यद्विविर्धनन्दिवो॑
वा॑ विष्णवुत वा॑ पृथिव्या॑ः (४७)

इत्याशीर्पदयुर्चारा॑ दक्षिणस्य॑ हविर्धनस्य॑ मेर्थी॑ नि॑ हन्ति॑
शीर्षत॑ एव युज्ञस्य॑ यजमान आशिषो॑वं॑ रुन्धे॑ दुण्डो॑ वा॑
औपरस्तृतीयस्य॑ हविर्धनस्य॑ वषट्कारेणाक्षमच्छन्दवत्तीय॑
छुदिरहविर्धनयोरुदाहियते॑ तृतीयस्य॑ हविर्धनस्यावरुच्छै॑ शिरो॑ वा॑
एतद्युज्ञस्य॑ यद्विविर्धनविष्णो॑ रुराटमसि॑ विष्णो॑ः॑ पृष्ठमसीत्याह॑
तस्मादेतावद्धा॑ शिरो॑ विष्णूत॑ विष्णो॑ः॑ स्यूरसि॑ विष्णो॑ध्रुवमसीत्याह॑

वैष्णवः हि देवताया हविर्धानं यं प्रथमं ग्रन्थिं ग्रंथीयाद्यत्तं न
विंस्तु सयेदमेहेनाध्वर्युः प्रमायेत् तस्माथ्स विस्तस्यः॥ (४८)

पर्वती हनुर्वा पृथिव्या विष्यूतं विष्णोः पद्मांशतिश्च॥४॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यभ्रिमा दत्ते प्रसूत्या
अश्विनोऽबहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानांमध्वर्यू आस्तां पूष्णो
हस्तांभ्यामित्याहू यत्यै वज्रं इव वा एषा यदभ्रिभ्रिरसि
नारिरसीत्याहू शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाः सि
जिघाः सन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातयु इत्याहू
रक्षसामपंहत्यै (४९)

इदम् रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं
चं वृयं द्विष्म इत्याहू द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं
द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वेत्याहैभ्य एवैनाल्लोकेभ्यः प्रोक्षति पुरस्तादुर्वाचीं प्रोक्षति
तस्मात् (५०)

पुरस्तादुर्वाचीं मनुष्यां ऊर्जमुप जीवन्ति कूरमिव वा
एतत्करोति यत्खनन्त्युपोऽवं नयति शान्त्यै यवं मतीरवं नयत्यूर्गवै
यवं ऊर्गुदुम्बरं ऊर्जेवोर्जः समर्धयति यजमानेनु समितौदुम्बरी
भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति पितृणा ः
सदनम् सीति बुरुहिरवं स्तृणाति पितृदेवत्यम् (५१)

ह्येतद्यन्निखांतं यद्वरुहिरनवस्तीर्य मिनुयात्पिंतुदेवत्या
निखांता स्याद्वरुहिरनवस्तीर्य मिनोत्यस्यामेवैनां मिनोत्यथो
स्वारुहंमेवैनांक्षण्युद्विवङ्गं स्तभानान्तरिक्षं पृष्ठेत्याहैषां लोकानां
विधृत्यै द्युतानस्त्वां मारुतो मिनोत्वित्याह द्युतानो ह स्म वै
मारुतो देवानामौदुम्बरो मिनोति तेनैव (५२)

एनां मिनोति ब्रह्मवर्णिं त्वा क्षत्रवनिमित्याह यथायुजुरेवैतद्
घृतेन द्यावापृथिवी आ पृष्ठेथामित्यौदुम्बर्या जुहोति द्यावा-
पृथिवी एव रसेनानक्त्यान्तमन्ववस्त्रावयत्यान्तमेव यजमानं
तेजसाऽनक्त्यैन्द्रमसीति छुदिरधि नि दंधात्यैन्द्रः हि देवतंया
सदो विश्वजुनस्य छायेत्याह विश्वजुनस्य ह्येषा छाया यथ्मदो
नवंछदि (५३)

तेजस्कामस्य मिनुयात् त्रिवृता स्तोमेन सम्मितं तेजस्त्रिवृत्-
तेजस्व्येव भवत्येकादशछदीन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा त्रिष्टुगिन्द्रियं
त्रिष्टुगिन्द्रियाव्येव भवति पञ्चदशछदि भ्रातृव्यवतः पञ्चदशो
वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशछदि प्रजाकामस्य सप्तदशः प्रजा-
पतिः प्रजापतेरास्या एकंविश्शतिछदि प्रतिष्ठाकामस्यैकविश्शः
स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या उदरं वै सदु ऊर्जुदुम्बरो मध्यत
औदुम्बरो मिनोति मध्यत एव प्रजानामूर्ज दधाति तस्मात् (५४)

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि
छदीश्चिं भ्रातृव्यलोक उत्तराणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति

यजंमानमेवायंजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजंमानोऽयंजमानादुत्तरो-
अन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उपं जीवन्ति परि-
त्वा गिर्वणो गिर इत्याह यथायजुरेवैदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य
ध्रुवमसीत्याहैन्द्रं हि देवतया सदो यं प्रथमं ग्रन्थिं ग्रंथीयाद्यतं
न विस्त्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्माथ्म विस्त्रस्यः॥ (५)

अपहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनैव नवच्छिदि तस्माथ्मदः पञ्चदश च॥७॥ [१०]

शिरो वा एतद्यजस्य यद्धविर्धनं प्राणा उपरवा हविर्धने-
खायन्ते तस्माच्छीरूषन्प्राणा अधस्तोत्खायन्ते तस्मादधस्तच्छीर्ष्यः
प्राणा रक्षोहणो वलगुहनो वैष्णवान्खनामीत्याह वैष्णवा
हि देवतयोपरवा असुरा वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु
वलुगान्ध्रेखनन्तान्बाहुमात्रेऽन्विन्दन्तस्माद्वाहुमात्राः खायन्त
इदमुहं तं वलुगमुद्धपामि (५६)

यं नः समानो यमसमानो निचुखानेत्याहु द्वौ वाव
पुरुषौ यश्वैव समानो यश्वासमानो यमेवास्मै तौ वलुग
निखनतस्तमेवोद्धृपति सं तृणत्ति तस्माथ्मसन्तुणा अन्तरुतः प्राणा
न सम्भिनत्ति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽवं नयति तस्मादद्र्दा
अन्तरुतः प्राणा यवंमतीरवं नयति (५७)

ऊर्गवै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बुरुहिरवं
स्तृणात्ति तस्माल्लोमुशा अन्तरुतः प्राणा आज्येन् व्याघारर्यति तेजो-

वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजों दधाति हनुं वा एते
यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्यसन्तृणे हि हनुं अथो खलुं
दीर्घसोमे सन्तृद्ये धृत्ये शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विर्धानम् (५८)

प्राणा उपरवा हनुं अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो दन्ता
मुखमाहवनीयो नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदौ यदा खलु वै जिह्वां
दथस्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति
तस्माद्विर्धाने चर्मन्त्रधि ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा प्रत्यशं
पुरेत्य सदसि भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहुं वेदं दुह
एवैनांमियं वै विराद्वस्यै त्वक्लर्मोधोऽधिषवणे स्तनो उपरवा ग्रावाणो
वृथ्सा क्रत्विजो दुहन्ति सोमः पयो य एवं वेदं दुह एवैनाम्॥ (५९)

त्रृपामि यवंमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविशतिश्च॥४॥ [११]

यद्दुभौ देवासुरा मिथस्तेषां सुवर्गं यद्वा अर्नीशानः पुरोहविषि तेष्यः सोत्तरवेदिर्बुद्धं देवस्याभिः
शिरो वा एकांदशा॥११॥

यद्दुभावित्याह देवानां यज्ञो देवेष्यो न रथाय यजमानाय पुरस्ताद्वर्चीन्नवंपश्चाशत्॥५९॥
यद्दुभौ दुह एवैनाम्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः
समाप्तः॥६-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

चात्वार्लाङ्घिष्ठियानुपं वपति योनिर्वै यज्ञस्य चात्वार्लं यज्ञस्य
सयोनित्वाय देवा वै यज्ञं पराजयन्त तमाग्नीध्रात्पुनरपाजयन्त्रेतद्वै
यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदाग्नीध्राङ्घिष्ठियान् विहरति यदेव
यज्ञस्यापराजितं तत् एवैन् पुनस्तनुते पराजित्यैव खलु वा एते
यन्ति ये बहिष्पवमानः सर्पन्ति बहिष्पवमाने स्तुते (१)

आहाग्नीदग्नीन् वि हर बुहिः स्तृणाहि पुरोडाशाऽ अलं
कुर्विति यज्ञमेवापजित्य पुनस्तन्वाना यन्त्यज्ञारैर्द्वे सवने वि
हरति शुलाकाभिस्तृतीयः सशुक्रत्वायाथो सम्भरत्यैवैनद्विष्ठिया
वा अमुष्मिल्लोके सोममरक्षन्तेभ्योऽधि सोममाहरन्तमन्ववायन्तं
पर्यविशन् य एवं वेदं विन्दते" (२)

परिवेष्टारन्ते सौमपीथेन व्यार्थन्त ते देवेषु सोमपीथमैच्छन्त
तां देवा अब्रुवन्देष्टे नामी कुरुव्यमथ प्र वापस्यथ न वेत्यग्रयो
वा अथ धिष्ठियास्तस्माद्विनामा ब्राह्मणोऽर्धुकस्तेषां ये नेदिष्ठं
पर्यविशन्ते सौमपीथं प्राप्नुवन्नाहवनीय आग्नीध्रीयो होत्रीयो
मार्जलीयस्तस्मात्तेषु जुहृत्यतिहाय वषद्वरोति वि हि (३)

एते सौमपीथेनार्थन्त देवा वै याः प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये

पुरस्तादसुरा आसन्ताऽस्ताभिः प्राणुदन्त याः प्रतीचीर्ये
पश्चादसुरा आसन्ताऽस्ताभिरपानुदन्त प्राचीरन्या आहुतयो हूयन्ते
प्रत्यङ्गासीनो धिष्ठियन्वाघारयति पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च यजमानो
भ्रातृव्यान्प्रणुदते तस्मात्परांचीः प्रजाः प्रवीयन्ते प्रतीर्चीः (४)

जायन्ते प्राणा वा एते यद्धिष्ठिया यदध्वर्युः प्रत्यङ्गिष्ठियान्तिसप्ते
कर्षेत्प्रमायुकः स्यान्नाभिर्वा एषा यज्ञस्य यद्धोतोर्ध्वः खलु वै
नाभ्यै प्राणोऽवाङ्पानो यदध्वर्युः प्रत्यङ्गोतारमतिसर्पेदपाने
प्राणं दध्यात् प्रमायुकः स्यान्नाध्वर्युरुपं गायेद्वाग्वीर्यो वा
अध्वर्युर्यदध्वर्युरुपगायेदुद्गात्रे (५)

वाचः सम्प्रयच्छेदुपदासुकास्य वारख्यद्वृह्णवादिनो वदन्ति
नासऽस्थिते सोमेऽध्वर्युः प्रत्यङ्गसदोऽतीयादथ कथा दाक्षिणानि
होतुमेति यामो हि स तेषां कस्मा अहं देवा यामं वायामं वानु
ज्ञास्यन्तीत्युत्तरेणाग्नींप्रं परीत्यं जुहोति दाक्षिणानि न प्राणान्सं
कर्षति न्यन्ये धिष्ठिया उप्यन्ते नान्ये यान्निवपति तेन तान्मीणाति
यान्न निवपति यदनुदिशति तेन तान्॥ (६)

स्तुते विन्दते हि वीयन्ते प्रतीर्चीरुद्गात्र उप्यन्ते चतुर्दश च॥६॥ [१]

सुवर्गय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद्वैसर्जनानि
द्वाभ्यां गारहपत्ये जुहोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या
आग्नीधे जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमत आहवनीये जुहोति

सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति देवान् वै सुवर्गं लोकं यतो
रक्षाऽस्यजिधाऽसन्ते सोमैन् राजा रक्षाऽस्यपहत्यासुमात्मानं
कृत्वा सुवर्गं लोकमायुत्रक्षसामनुपलाभायात् सोमो भवत्यर्थं (७)

वैसुर्जनानि जुहोति रक्षसामपहत्यै त्वः सोम तनूकृद्ध्य
इत्याह तनूकृद्ध्येष द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य इत्याहान्यकृतानि हि
रक्षाऽस्युरु यन्तासि वर्त्थमित्याहोरु णस्कृधीति वावैतदाह
जुषाणो असुराज्यस्य वेत्वित्याहासुमेव यजमानं कृत्वा सुवर्गं
लोकं गमयति रक्षसामनुपलाभाया सोमं ददते (८)

आ ग्रावण आ वायव्यान्या द्रोणकलशमुत्पन्नीमा
नयन्त्यन्वनाऽसि प्र वर्तयन्ति योवदेवास्यास्ति तेन सह सुवर्गं
लोकमेति नयवत्यर्चाग्नीधे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिनीत्यै
ग्रावणो वायव्यानि द्रोणकलशमाग्नीधे उपं वासयति वि ह्येन
तैर्गृह्णते यथसुहोपवासयेदपुवायेतं सौम्यर्चा प्र पादयति स्वया (९)

एवैनं देवतया प्र पादयत्यदित्याः सदोऽस्यदित्याः सद आ
सीदेत्याह यथायुजुरेवैतद्यजमानो वा एतस्य पुरा गोसा भवत्येष
वो देव सवितः सोम इत्याह सवितृप्रसूत एवैनं देवताभ्यः सम्प्र
यच्छत्येतत्त्वः सोम देवो देवानुपांग इत्याह देवो ह्येष सन् (१०)

देवानुपैतीदमहं मनुष्यो मनुष्यानित्याह मनुष्यो ऽ ह्येष
सन्मनुष्यानुपैति यदेतद्यजुर्न ब्रूयादप्रजा अपशुर्यजमानः स्याथसुह

प्रजयां सुह रायस्पोषेत्याह प्रजयैव पशुभिः सुहेमं लोकमुपावर्तते
नमो देवेभ्यु इत्याह नमस्कारो हि देवानां स्वधा पितृभ्यु इत्याह
स्वधाकारो हि (११)

पितृणामिदम् ह निर्वर्णस्य पाशादित्याह वरुणपाशादेव
निर्मुच्यतेऽग्ने ब्रतपत आत्मनः पूर्वा तनूरादेयेत्याहुः को हि तद्वेद्
यद्वसीयन्थस्वे वशे भूते पुनर्वा ददाति न वेति ग्रावाणो वै सोमस्य
राज्ञो मलिमुसेना य एवं विद्वान्नावण आग्नीध्र उपवासयाति नैन
मलिमुसेना विन्दति॥ (१२)

अथ ददते स्वया सन्ध्यवधाकारो हि विन्दति॥६॥ [२]

वैष्णव्यर्चा हुत्वा यूपमच्छैति वैष्णवो वै देवतया यूपः
स्वयैवैन देवतयाच्छ्रुत्यत्यन्यानगां नान्यानुपांगमित्याहाति
ह्यन्यानेति नान्यानुपैत्यर्वाक्षां परैरविदं पुरोऽवैरित्याहार्वाग्ध्येन
परैर्विन्दति पुरोवैरेस्तं त्वा जुषे (१३)

वैष्णवं देवयज्याया इत्याह देवयज्यायै ह्यैनं जुषते देवस्त्वा
सविता मध्वानक्षित्याह तेजसैवैनमनक्षयोषधे त्रायस्वैनङ्गं स्वधिते
मैनः हिंसीरित्याह वज्रो वै स्वधितिः शान्त्यै स्वधितेर्वृक्षस्य
बिभ्यतः प्रथमेन शक्तेन सुह तेजः परा पतति यः प्रथमः शक्तेः
परापतेत्तमप्या हरेऽसतेजसम् (१४)

एवैनुमा हरतीमे वै लोका यूपात्प्रयुतो बिभ्यति दिवमग्रेण

मा लैखीरुन्तरिक्षं मध्येन मा हि सीरित्याहैभ्य एवैन लोकेभ्यः
शमयति वनस्पते शतवलशो वि रोहेत्यावश्चने जुहोति
तस्मादावश्चनाद्वृक्षाणां भूया स उत्तिष्ठन्ति सुहस्रवलशा वि वृयः
रुहेमेत्याहाऽशिष्मेवैतामा शास्तेऽनक्षसङ्गम् (१५)

वृश्चेद्यदक्षसङ्गं वृश्चेदधर्ष्टपं यजमानस्य प्रमायुक्तं
स्याद्यं कामयेताप्रतिष्ठितः स्यादित्यारोहं तस्मै वृश्चेदेष वै
वनस्पतीनामप्रतिष्ठितोऽप्रतिष्ठित एव भवति यं कामयेतापशः
स्यादित्यंपर्ण तस्मै शुष्काग्रं वृश्चेदेष वै वनस्पतीनामपशव्यो-
ऽपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्नस्यादिति बहुपर्ण तस्मै
बहुशाखं वृश्चेदेष वै (१६)

वनस्पतीनां पशव्यः पशुमानेव भवति प्रतिष्ठितं
वृश्चेत्प्रतिष्ठाकामस्यैष वै वनस्पतीनां प्रतिष्ठितो यः सुमे
भूम्यै स्वाद्योनै रुढः प्रत्येव तिष्ठति यः प्रत्यङ्गपंनतस्तं वृश्चेथ्स
हि मेधमभ्युपनतः पश्चारलिं तस्मै वृश्चेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो यज्ञो
नमेदिति पश्चाक्षरा पुङ्किः पाङ्को यज्ञ उपैनमुत्तरो यज्ञः (१७)

नमति षडरलिं प्रतिष्ठाकामस्य षड्वा ऋतवं ऋतुष्वेव प्रति-
तिष्ठति सप्तारलिं पशुकामस्य सप्तपदा शक्तरी पशवः शक्तरी
पशुनेवाव रुन्धे नवारलिं तेजस्कामस्य त्रिवृता स्तोमैन सम्मितं
तेजस्मिवृतेजस्व्येव भवत्येकादशारलिमिन्द्रियकामस्यैकादशाक्षरा
त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुगिन्द्रियाव्येव भवति पश्चदशारलिं भ्रातृव्यवतः

पञ्चदशो वज्रो भ्रातृव्याभिभूत्यै सप्तदशारलिं प्रजाकामस्य सप्तदशः
प्रजापंतिः प्रजापतेरास्या एकवि॒शत्यरलिं प्रतिष्ठाकामस्यैक-
वि॒शः स्तोमानां प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्या अष्टाश्रिंर्भवत्यष्टाक्षरा गायत्री
तेजों गायत्री गायत्री यज्ञमुखं तेजसैव गायत्रिया यज्ञमुखेन्
सम्मितः॥ (१८)

जूषे सतेजसुमनक्षमसङ्गं बहुशाखं वृश्चेदेष वै यज्ञ उपैनुमुत्तरो यज्ञ आस्या एकान्नवि॒शतिश्च॥६॥ [३]

पृथिव्यै त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा दिवे त्वेत्याहैभ्य एवैनं लोकेभ्यः
प्रोक्षति॒ परांश्च प्रोक्षति॒ परांडिव् हि सुवर्गो लोकः क्रूरमिव् वा
एतत्करोति॒ यत्खनत्युपोवं नयति॒ शान्त्ये॒ यवमतीरवं नयुत्यूर्वे॒ यवो
यजमानेन् यूपः सम्मितो यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं
दधाति (१९)

पितृणा॑ सदनमसीति॑ बुरुहिरवं स्तृणाति॑ पितृदेवत्य॑
ह्यैतद्यन्निखातं॑ यद्वरुहिरनवस्तीर्य॑ मिनुयात्पितृदेवत्यो॑ निखातः॑
स्याद्वरुहिरवस्तीर्य॑ मिनोत्यस्यामेवैनमिनोति॑ यूपशक्लमवास्यति॑
सतेजसमेवैनमिनोति॑ देवस्त्वा॑ सविता॑ मध्वानुक्तियाह॑
तेजसैवैनमनक्ति॑ सुपिष्पुलाभ्यस्त्वौषधीभ्य॑ इति॑ चृषालं प्रति॑ (२०)

मुश्ति॑ तस्माच्छीरप्त ओषधयः॑ फलं॑ गृहन्त्यनक्ति॑
तेजो वा आज्यं॑ यजमानेनाग्निष्ठाश्रिः॑ सम्मिता॑ यदग्निष्ठा-
मश्रिमनक्ति॑ यजमानमेव तेजसानक्तयान्तमनक्तयान्तमेव यजमानं॑

तेजसानक्ति सर्वतः परिं मृशत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजो दधात्युद्दिवङ्गं
स्तभानान्तरिक्षं पृष्ठेत्याहैषां लोकानां विधृत्यै वैष्णव्यर्चा (२१)

कल्पयति वैष्णवो वै देवतंया यूपः स्वयैवैन् देवतंया कल्पयति
द्वाभ्यां कल्पयति द्विपाद्यजंमानः प्रतिष्ठित्यै यं कामयेत् तेजसैनं
देवतांभिरिन्द्रियेण व्यर्धयेयुमित्यग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयांदित्थं
वेत्थं वाति नावयेत्तेजसैवैन् देवतांभिरिन्द्रियेण व्यर्धयति यं
कामयेत् तेजसैनं देवतांभिरिन्द्रियेण समर्धयेयुमिति (२२)

अग्निष्ठां तस्याश्रिमाहवनीयेन् सम्मिनुयात्तेजसैवैन्
देवतांभिरिन्द्रियेण समर्धयति ब्रह्मवर्णे त्वा क्षत्रवनिमित्याह
यथायजुरेवैतत्परि व्ययत्यूर्ग्वे रशना यजमानेन यूपः सम्मितो
यजमानमेवोर्जा समर्धयति नाभिदुघ्ने परि व्ययति नाभिदुघ्न
एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्नाभिदुघ्न ऊर्जा भुञ्जते यं
कामयेतोर्जेनम् (२३)

व्यर्धयेयुमित्यूर्ध्वा वा तस्यावाचीं वावोहेदूर्जैवैनं व्यर्धयति यदि
कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादित्यवाचीमवोहेद्वृष्टिमेव नि यच्छति
यदि कामयेतावर्षुकः स्यादित्यूर्ध्वामुद्देद्वृष्टिमेवोर्धच्छति पितृणां
निखातं मनुष्याणामूर्ध्वं निखातादा रशनाया ओषधीनाऽ रशना
विश्वेषाम् (२४)

देवानामूर्ध्वं रशनाया आ चृषालादिन्द्रस्य चृषालः

साध्यानामतिरिक्तं स वा एष सर्वदेवत्यो यद्यूपे यद्यूपं मिनोति
सर्वा एव देवताः प्रीणाति यज्ञेन वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ते-
ऽमन्यन्त मनुष्यां नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते यूपैन योपयित्वा सुवर्गं
लोकमायन्तमृषये यूपैनैवानु प्राजानन्तद्यूपस्य यूपत्वम् (२५)

यद्यूपं मिनोति सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै पुरस्तान्मिनोति
पुरस्ताद्वि यज्ञस्य प्रज्ञायतेऽप्रज्ञातः हि तद्यदतिपन्न आहुरिदं
कार्यमासीदिति साध्या वै देवा यज्ञमत्यमन्यन्त तान् यज्ञो
नास्पृशत्तान् यद्यज्ञस्यातिरिक्तमासीत्तदस्पृशदतिरिक्तं वा
एतद्यज्ञस्य यदग्रावग्निं मथित्वा प्रहरत्यतिरिक्तमेतत् (२६)

यूपस्य यदूर्ध्वं चृषालात्तेषां तद्वागधेयं तानेव तेन प्रीणाति
देवा वै सङ्स्थिते सोमे प्र सुचोहरन्म यूपं तेऽमन्यन्त यज्ञवेशसं
वा इदं कुर्म इति ते प्रस्तुरः सुचान्निष्कर्यणमपश्यन्त्स्वरु-
यूपस्य सङ्स्थिते सोमे प्र प्रस्तुरः हरति जुहोति
स्वरुमयज्ञवेशसाय॥ (२७)

दधाति प्रत्युचा समर्धयेऽमित्यूर्जेन विशेषां यूपत्वमतिरिक्तमेतद्विचत्वारि॑शब्दा॥९॥————[४]

साध्या वै देवा अस्मिंलोक आसन्नान्यलिकिश्चन मिषत्ते-
ऽग्निमेवाग्नये मेधायालभन्त न ह्यन्यदालभ्यमविन्दन्ततो वा इमाः
प्रजाः प्राजायन्त यदग्रावग्निं मथित्वा प्रहरति प्रजानां प्रजननाय
रुद्रो वा एष यदग्निर्यजमानः पशुर्यत्पशुमालभ्यग्निं मन्त्रेद्रुद्राय

यजंमानम् (२८)

अपि दध्यात्प्रमायुक्तः स्यादथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता हुविरेतद्यत्पशुरिति यत्पशुमालभ्यग्निं मन्थति हुव्यायैवासन्नाय सर्वा देवता जनयत्युपाकृत्यैव मन्थस्तत्रेवालंब्धं नेवानालब्धमग्नेर्जन्निवृष्ट्यौ स्थ इत्याहु वृष्ट्यौ (२९)

ह्येतावुर्वश्यस्यायुरसीत्याह मिथुनत्वाय घृतेनाक्ते वृष्ट्यं दधाथामित्याहु वृष्ट्यं शुद्धेते दधाते ये अग्निङ्गायत्रं छन्दोऽनुप्र जायस्वेत्याहु छन्दोभिरेवैन् प्र जनयत्यग्नये मध्यमानायानुब्रूहीत्याह सावित्रीमृच्चमन्वाह सवितृप्रसूत एवैन् मन्थति जातायानुब्रूहि (३०)

प्रहियमाणायानुब्रूहीत्याहु काण्डेकाण्ड एवैन् क्रियमाणे समर्धयति गायत्रीः सर्वा अन्वाह गायत्रछन्दा वा अग्निः स्वेनैवैन् छन्दसा समर्धयत्यग्निः पुरा भवत्यग्निं मधित्वा प्र हरति तौ सम्भवन्तौ यजंमानमभि सम्भवतो भवतं नः समनसावित्याह शान्त्ये प्रहृत्य जुहोति जातायैवास्मा अन्नमपि दधात्याज्येन जुहोत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम यदाज्यं प्रियेणैवैन् धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा॥ (३१)

यजंमानमाहु वृष्ट्यौ जातायानुब्रूहय्युदादश च॥४॥

[५]

इषे त्वेति बुरुहिरा दत्त इच्छत इव ह्येष यो यजंत

उपवीरसीत्याहोप् ह्येनानाकरोत्युपो देवान्दैवीर्विशः प्रागुरित्याहु
दैवीरह्येता विशः सतीर्देवानुपयन्ति वहीरुशिजु इत्याहुर्लिंजो वै
वहंय उशिजुस्तस्मादेवमाहु बृहस्पते धारया वसूनीति (३२)

आहु ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै पशूनवं रुम्ये हुव्या
तै स्वदन्तामित्याह स्वदयत्येवैनान्देवं त्वष्टर्वसु रण्वेत्याहु त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानाऽरुपकृद्रूपमेव पशुषु दधाति रेवती रमध्वमित्याह
पशवो वै रेवतीः पशूनेवास्मै रमयति देवस्य त्वा सवितुः प्रसव
इति (३३)

रशनामा दत्ते प्रसूत्या अश्विनोर्बहुभ्यामित्याहश्विनौ हि
देवानांमध्वर्यू आस्तां पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहु यत्या कृतस्य त्वा
देवहविः पाशेना रभु इत्याहु सत्यं वा कृतः सत्येनैवैनमृतेना
रभतेऽक्षण्या परि हरति वध्यः हि प्रत्यश्च प्रतिमुश्वन्ति व्यावृत्त्यै
धर्षा मानुषानिति नि युनक्ति धृत्यां अन्धः (३४)

त्वौषधीभ्यः प्रोक्षामीत्याहान्धो ह्येष ओषधीभ्यः सम्भवति
यत्पशुरपां पेरुरसीत्याहैष ह्यपां पाता यो मेधायारभ्यते स्वात्तं
चिथ्मदेव एव हुव्यमापो देवीः स्वदतैनमित्याह स्वदयत्येवैनमुपरिष्ठात्प्रो
मेध्यं करोति पाययत्यन्तरुत एवैनं मेध्यं करोत्युधस्तादुपोक्षति
सुर्वतं एवैनं मेध्यं करोति॥ (३५)

अग्निना वै होत्रां देवा असुरानभ्यं भवन्नग्नये समिध्यमांनायानु
ब्रूहीत्योहु भ्रातृव्याभिभूत्यै सुसदंश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशः
प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै सुप्तदशान्वाहु द्वादश मासाः पञ्चतत्त्वः स
संवथ्सरः संवथ्सरं प्रजा अनु प्रजायन्ते प्रजानां प्रजननाय देवा वै
सामिधेनीरनूच्य यज्ञं नान्वपश्यन्थ्स प्रजापतिस्तूष्णीमाधारम् (३६)

आधारयुत्ततो वै देवा यज्ञमन्वपश्यन् यत्तूष्णीमाधारमाधारयति
यज्ञस्यानुख्यात्या असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूष्णीऽहोमेनावृञ्जत्
यत्तूष्णीमाधारमाधारयति भ्रातृव्यस्यैव तद्यज्ञं वृङ्गे परिधीन्थसम्मार्द्धि
पुनात्येवैनान्निश्चिः सम्मार्द्धि त्रावृद्धि यज्ञोऽथो रक्षसामपंहत्यै
द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश (३७)

मासाः संवथ्सरः संवथ्सरमेव प्रीणात्यथो संवथ्सरमेवास्मा
उप दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य
यदाधारौऽग्निः सर्वा देवता यदाधारमाधारयति शीर्षत एव यज्ञस्य
यज्मानः सर्वा देवता अव रुन्धे शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदाधार
आत्मा पशुराधारमाधार्य पशुऽसमनक्त्यात्मनेव यज्ञस्य (३८)

शिरः प्रति दधाति सं ते प्राणो वायुनां गच्छतामित्याह
वायुदेवत्यो वै प्राणो वायावेवास्य प्राणं जुहोति सं यज्मैरङ्गानि सं
यज्ञपतिराशिषेत्योहु यज्ञपतिमेवास्याऽशिषं गमयति विश्वरूपो
वै त्वाष्ट्र उपरिष्टात्पशुमुभ्यं वमीत्तस्मादुपरिष्टात्पशोर्नावं द्यन्ति

यदुपरिष्टात्पशुः संमुनक्ति मेध्यमेव (३९)

एनुं करोत्यृत्विजो वृणीते छन्दाऽस्येव वृणीते सुस वृणीते
 सुस ग्राम्याः पशवः सुसारण्याः सुस छन्दाऽस्युभयस्यावरुच्या
 एकादश प्रयाजान् यंजति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो
 यावानेव पशुस्तं प्र यंजति वपामेकः परि शय आत्मैवात्मानं
 परि शये वज्रो वै स्वधिंतिर्वज्रो यूपशक्तलो घृतं खलु वै देवा
 वज्रं कृत्वा सोममग्न्युतेनात्कौ पशं त्रायेथामित्याहु वज्रेणैवैनुं वशे
 कृत्वा लभते॥ (४०)

आघारं पंद्रन्ते द्वादशात्मनेव यज्ञस्य मेध्यमेव खलु वा अष्टादश च॥५॥ ————— [७]

पर्यग्नि करोति सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दायास्कन्त्रुः हि
 तद्यद्धुतस्य स्कन्दति त्रिः पर्यग्नि करोति त्र्यावृद्धि यज्ञो-
 ऽथो रक्षसामपंहत्यै ब्रह्मवादिनो वदन्त्यन्वारभ्यः पशू (३)
 नान्वारभ्या (३) इति मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं यदेन्वारभेत
 प्रमायुक्तो यजमानः स्यादथो खल्वाहुः सुवर्गाय वा एष लोकाय
 नीयते यत् (४१)

पशुरिति यन्नान्वारभेत सुवर्गल्लोकाद्यजमानो हीयेत
 वपाश्रपणीभ्यामन्वारभते तत्रेवान्वारब्धं नैवानन्वारब्धमुप प्रेष्यं
 होतरहुव्या देवेभ्य इत्याहेषितः हि कर्म क्रियते रेवतीर्यजपतिं
 प्रियधा विश्वतेत्याह यथायजुरेवैतदग्निनां पुरस्तादेति रक्षसामपंहत्यै

पृथिव्याः सुम्पृचः पाहीति बुरुहिः (४२)

उपस्युत्यस्कन्दायास्कन्त्रं हि तद्बुरुहिषि स्कन्दत्यथो
बरुहिषद्मेवैनं करोति पराङ्मा वर्तते उध्वर्युः पशोः संज्ञप्यमानात्पशुभ्यं
एव तन्नि हुत आत्मनोनाव्रस्काय गच्छति श्रियं प्र पशूनामोति
य एवं वेदं पश्चाल्लोका वा एषा प्राच्युदानीयते यत्पत्ती नमस्त
आत्मनेत्याहादित्यस्य वै रशमयः (४३)

आत्मनास्तेभ्य एव नमस्करोत्यनुर्वा प्रेहीत्याहु भ्रातृव्यो
वा अर्वा भ्रातृव्यापनुत्यै घृतस्य कुल्यामनु सुह प्रजया सुह
रायस्पोषेणेत्याहाऽशिष्मेवैतामा शास्त आपो देवीः शुद्धायुव
इत्याह यथायुजुरेवैतत्॥ (४४)

लोकायं नीयते यद्बुरुही रशमयः सुसत्रिरशच॥४॥ [८]

पशोर्वा आलंब्यस्य प्राणाञ्छुगृच्छति वाक्त आ प्यायतां
प्राणस्त आ प्यायतामित्याह प्राणेभ्य एवास्य शुचं शमयति
सा प्राणेभ्योऽधिं पृथिवीं शुक्रं विशति शमहौभ्यामिति नि
नयत्यहोरात्राभ्यामेव पृथिव्यै शुचं शमयत्योषधे त्रायस्वैनं
स्वधिते मैनं हि सीरित्याहु वज्रो वै स्वधितिः (४५)

शान्त्यै पार्श्वत आच्छ्र्वति मध्यतो हि मनुष्यां आच्छ्रन्ति
तिरश्चीनुमा च्छ्रत्यनूचीनं हि मनुष्यां आच्छ्रन्ति व्यावृत्त्यै
रक्षसां भागोऽसीति स्थविमतो बुरुहिरक्षापास्यत्यस्तैव रक्षांसि

निरवंदयत इदमहङ् रक्षोऽधमं तमो नयामि योऽस्मान्देष्टि यं च
वृयं द्विष्म इत्याहु द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव (४६)

द्वेष्टि यश्चैनं द्वेष्टि तावुभावधमं तमो नयतीषे त्वेति
वृपामुत्खिंदतीच्छत् इव हैष यो यजते यदुपतृन्द्याद्रुद्रोऽस्य
पुशून्धातुकः स्याद्यन्नोपतृन्द्यादयता स्यादन्ययोपतृणत्यन्यया न
धृत्यै धृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्वाथामित्याहु द्यावापृथिवी एव
रसेनानुक्तयछिन्नः (४७)

रायः सुवीर इत्याह यथायजुरेवैतल्कुरमिव वा एतत्करोति
यद्वपामुत्खिदत्युर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहु शान्त्ये प्र वा एषोऽ-
स्माल्लोकाच्यवते यः पुशुं मृत्यवे नीयमानमन्वारभते वपाश्रपणी
पुनरन्वारभते ऽस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यग्निनां पुरस्तादेति
रक्षसामपंहत्या अथो देवतां एव हुव्येन (४८)

अन्वेति नान्तममङ्गारमति हरेददन्तममङ्गारमतिहरे देवता
अति मन्येत वायो वीहि स्तोकानामित्याहु तस्माद्विभक्ताः स्तोका
अवं पद्यन्तेऽग्रं वा एतत्पशूनां यद्वपाग्रमोषधीनां बुरुहिरग्रेणैवाग्रं
समर्धयत्यथो ओषधीष्वेव पुशून्मतिष्ठापयति स्वाहाकृतीभ्यः
प्रेष्येत्याह (४९)

यज्ञस्य समिष्यै प्राणापानौ वा एतौ पशूनां यत्पृषदाज्यमात्मा
वृपा पृषदाज्यमभिघार्य वृपामभि घारयत्यात्मन्नेव पशूनां प्राणापानौ

दंधाति स्वाहोर्ध्वनंभसम्मारुतं गच्छतुमित्याहोर्ध्वनंभा ह स्मै वै मारुतो देवानां वपाश्रपणी प्रहरति तेनैवैने प्र हरति विषूची प्र हरति तस्माद्विष्वश्चौ प्राणापानौ॥ (५०)

स्वर्थितिश्वेवाच्छिन्नो हुव्येनेष्वेत्याहु पद्मत्वारिष्टशब्द॥६॥ [१]

पशुमालभ्यं पुरोडाशं निर्वपति समेधमेवैनमा लभते वपया प्रचर्यं पुरोडाशेन प्र चरत्युर्गर्वं पुरोडाश ऊर्जमेव पशुनां मध्यतो दंधात्यथो पशोरेव छिद्रमपि दधाति पृषदाज्यस्योपहत्य त्रिः पृच्छति शृतः हवीः (३) शमितुरिति त्रिषत्या हि देवा योऽश्रृतः शृतमाहु स एनसा प्राणापानौ वा एतौ पशुनाम् (५१)

यत्पृषदाज्यं पशोः खलु वा आलब्धस्य हृदयमात्माभि समेति यत्पृषदाज्येन हृदयमभिघारयत्यात्मनेव पशुनां प्राणापानौ दंधाति पशुना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्यानोऽन्वाभविष्यन्तीति तस्य शिरश्छित्वा मेधं प्राक्षारयन्त्स प्रक्षोऽभवत्तत्प्रक्षस्य प्रक्षत्वं यत्प्रक्षशाखोत्तरबुरुहिर्भवति समेधस्यैव (५२)

पशोरवं द्यति पशुं वै ह्रियमाणः रक्षाङ्गस्यनु सचन्तेऽन्तरा यूपं चाहवनीयं च हरति रक्षसामपहत्यै पशोर्वा आलब्धस्य मनोऽपि क्रामति मनोतायै हुविषोऽवदीयमानस्यानु ब्रूहीत्याहु मनं एवास्यावं रुन्ध एकादशावदानान्यवं द्यति दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशो

यावानेव पुशुस्तस्यावं (५३)

द्यति हृदयस्याग्रेऽवं द्यत्यथं जिह्वाया अथ वक्षसो यद्वै हृदयेनाभिगच्छति तज्जिह्वां वदति यज्जिह्वाया वदति तदुर्सोऽधि निर्वदत्येतद्वै पशोर्यथापूर्वं यस्यैवमवदाय यथाकाममुत्तरेषामवद्यति यथापूर्वमेवास्यं पशोरक्तं भवति मध्यतो गुदस्यावं द्यति मध्यतो हि प्राण उत्तमस्यावं द्यति (५४)

उत्तमो हि प्राणो यदीतरं यदीतरमुभयमेवाजामि जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिरक्षणवा जायते ब्रह्मचर्येणरूपिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजयां पितृभ्यं एष वा अनृणो यः पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी तदवदानैरेवावं दयते तदवदानानामवदानत्वन्देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अग्निमब्रुवन्त्वयां वीरेणासुरानुभि भवमेति (५)

सोऽब्रवीद्वरं वृणे पशोरुद्धारमुद्धरा इति स एतमुद्धारमुद्दरतु दोः पूर्वार्धस्यं गुदं मध्यतः श्रोणि जघनार्धस्य ततो देवा अभवन्परासुरा यत् अङ्गाणां समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यक्षणयावं द्यति तस्मादक्षणया पुशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥ (५६)

एतौ पशूनां समेधस्यैव तस्यावैत्तमस्यावं द्यतीति पञ्चत्वारिष्ठशब्दः ६। [१०]

मेदसा सुचौ प्रोर्णति मेदोरूपा वै पुशवो रूपमेव पुशुषु दधाति यूषन्त्रवधायु प्रोर्णति रसो वा एष पशूनां यद्यूरसमेव

पुशुषु दधाति पार्श्वेन वसाहोमं प्र यौति मध्यं वा एतत्पशूनां
यत्पार्श्वे रसे एष पशूनां यद्वसा यत्पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौति
मध्यत एव पशूनां रसे दधाति ग्रन्ति (५७)

वा एतत्पशुं यथसज्जपयन्त्यन्द्रः खलु वै देवतया प्राण ऐन्द्रो-
ऽपान ऐन्द्रः प्राणो अङ्गः अङ्गे नि दैर्घ्यदित्यांह प्राणापानावेव पुशुषु
दधाति देवं त्वष्टर्भूरि ते सः समेत्वित्यांह त्वाष्ट्रा हि देवतया पशवो
विषुरूपा यथसलक्ष्माणो भवथेत्यांह विषुरूपा ह्यते सन्तः सलक्ष्माण
एतरहि भवन्ति देवता यन्तम् (५८)

अवसे सखायोऽनु त्वा माता पितरो मदन्त्वित्याहानुमतमेवैन
मात्रा पित्रा सुवर्गं लोकं गमयत्यर्थर्च वंसाहोमं जुहोत्यसौ वा
अर्धर्च इयमर्धर्च इमे एव रसेनानक्ति दिशो जुहोति दिशं एव
रसेनानक्तयथो दिग्भ्य एवोर्जुः रसमवे रुन्धे प्राणापानौ वा एतौ
पशूनां यत्पृषदाज्यं वानस्पत्याः खलु (५९)

वै देवतया पशवो यत्पृषदाज्यस्योपहत्याह वनस्पतयेऽनु
ब्रह्मि वनस्पतये प्रेष्येति प्राणापानावेव पुशुषु दधात्यन्यस्यान्यस्य
समवृत्ते समवद्यति तस्मान्नानांरूपाः पशवो यृष्णोप सिश्वति
रसो वा एष पशूनां यद्यु रसमेव पुशुषु दधातीडमुप ह्यते पशवो
वा इडा पशुनेवोप ह्यते चतुरुपं ह्यते (६०)

चतुर्ष्पादो हि पशवो यं कामयैतापशुः स्यादित्यमेदस्कं तस्मा-

आ दैध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवैन् पशुभ्यो निर्भजत्यपशुरेव
भवति यं कामयेत् पशुमान्थस्यादिति मेदस्वत्तस्मा आ
दैध्यान्मेदोरूपा वै पशवो रूपेणैवास्मै पशूनवं रुन्धे पशुमानेव
भवति प्रजापतिर्यज्ञमसृजत् स आज्यम् (६१)

पुरस्तादसृजत पशुं मध्यतः पृष्ठदाज्यं पश्चात्तस्मादाज्येन
प्रयाजा इज्यन्ते पशुनां मध्युतः पृष्ठदाज्येनानूयाजास्तस्मादेतन्मिश्रमि
पश्चाथ्मृष्टङ् ह्येकादशानूयाजान् यजति दश वै पशोः
प्राणा आत्मैकादशो यावानेव पशुस्तमनु यजति ग्रन्ति वा
एतत्पशुं यथसङ्जपयन्ति प्राणापानौ खलु वा एतौ पशुनां
यत्पृष्ठदाज्यं यत्पृष्ठदाज्येनानूयाजान् यजति प्राणापानावेव पशुषु
दधाति॥ (६२)

ग्रन्ति यन्तु खलु चतुरुपं हयत् आज्यं यत्पृष्ठदाज्येन पद्मं॥६॥ [११]

चात्वांलाथ्मुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या हुये त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः पशुमालभ्य
मेदस्मा सुचावेकादश॥११॥

चात्वांलाद्वेवानुपैति मुञ्चति प्रहियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य चतुष्पादो द्विषष्ठिः॥६२॥

चात्वांलात्पशुषु दधाति॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यज्ञर्वदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे तृतीयः प्रश्नः
समाप्तः॥६-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् ता उपयज्ज्वरोवासृजत्
 यदुपयज्ज्वरोवासृजत् तद्यज्ज्वरोवासृजत् ता उपयज्ज्वरोवासृजत्
 द्यति जघनार्धाद्विष्टि प्रजाः प्रजायन्ते स्थविमुतोऽव॑ द्यति स्थविमुतो
 हि प्रजाः प्रजायन्ते इसमिन्द्रन्नव॑ द्यति प्राणानामसम्भेदायु न
 पूर्याव॑र्तयति यत्पूर्याव॑र्तयेदुदाव॑र्तः प्रजा ग्राहुकः स्याथसमुद्रं गच्छु
 स्वाहेत्याह रेतः (१)

एव तद्वधात्यन्तरिक्षं गच्छु स्वाहेत्याहान्तरिक्षेणैवास्मै प्रजाः
 प्रजनयत्यन्तरिक्षम् ह्यनु प्रजाः प्रजायन्ते देव इ सवितारं गच्छु
 स्वाहेत्याह सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्रजनयत्यहोरात्रे गच्छु
 स्वाहेत्याहाहोरात्राभ्यामेवास्मै प्रजाः प्रजनयत्यहोरात्रे ह्यनु प्रजाः
 प्रजायन्ते मित्रावरुणौ गच्छु स्वाहा॑ (२)

इत्याह प्रजास्वेव प्रजातासु प्राणापानौ दधाति सोमं गच्छु
 स्वाहेत्याह सौम्या हि देवतया प्रजा यज्ञं गच्छु स्वाहेत्याह प्रजा एव
 यज्ञियाः करोति छन्दाऽसि गच्छु स्वाहेत्याह पशवो वै छन्दाऽसि
 पशुनेवाव॑ रुन्धे द्यावापृथिवी गच्छु स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजातात्
 द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति नभः (३)

दिव्यं गच्छु स्वाहेत्याह प्रजाभ्य एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं नि

यंच्छत्यग्निं वैश्वानुरं गच्छ स्वाहेत्याह प्रजा एव प्रजांता अस्यां
प्रतिष्ठापयति प्राणानां वा एषोऽव॑ द्यति यौऽव॑द्यति गुदस्य मनौ मे
हार्दि यच्छेत्याह प्राणानेव यथास्थानमुप॑ हृयते पुशोर्वा आलंब्यस्य
हृदये शुगृच्छति सा हृदयशूलम् (४)

अभि समैति यत्पृथिव्या ९ हृदयशूलमुद्भासयैत्पृथिवी ९ शुचा-
र्पयेद्यदुपस्वप्तः शुचार्पयेच्छुष्कस्य चार्द्रस्य च सन्धावद्वासयत्युभयस्य
शान्त्ये यं द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनंमर्पयति॥ (५)

रेतो मित्रावरुणौ गच्छ स्वाहा नभो हृदयशूलं द्वात्रिःशत्तम्॥ ५॥ [१]

देवा वै यज्ञमाग्नीधे व्यभजन्तु ततो यदुत्यशिष्यत् तदंब्रुवन्वसंतु
नु न इदमिति तद्वसतीवरीणां वसतीवरित्वं तस्मिन्मातर्न
समशक्वन्तदुपसु प्रावेशयन्ता वसतीवरीरभवन्वसतीवरीर्गृह्णाति
यज्ञो वै वसतीवरीर्यज्ञमेवारभ्यं गृहीत्वोप॑ वसति यस्यागृहीता
अभि निम्रोचेदनारब्योऽस्य यज्ञः स्यात् (६)

यज्ञं वि च्छिन्द्याज्योतिष्या वा गृहीयाद्विरण्यं वावधाय
सशुक्राणामेव गृह्णाति यो वा ब्राह्मणो बहुयाजी तस्य
कुम्भानां गृहीयात्स हि गृहीतवसतीवरीको वसतीवरीर्गृह्णाति
पशवो वै वसतीवरीः पशूनेवारभ्यं गृहीत्वोप॑ वसति यदन्वीपं
तिष्ठन्गृहीयान्निर्मार्गुका अस्मात्पशवः स्युः प्रतीपं तिष्ठन्गृह्णाति
प्रतिरुध्यैवासमै पशून्गृहीतीन्द्रः (७)

वृत्रमंहन्सो इऽपो इऽभ्यंप्रियत् तासां यन्मेध्यं यज्ञियः
सदेवमासीत्तदत्यमुच्यत् ता वहन्तीरभवन्वहन्तीनां गृह्णाति या
एव मेध्यो यज्ञियाः सदेवा आपुस्तासामेव गृह्णाति नान्तमा
वहन्तीरतीयाद्यदन्तमा वहन्तीरतीयाद्यज्ञमति मन्येत् न स्थावराणां
गृह्णीयाद्वरुणगृहीता वै स्थावरा यथस्थावराणां गृह्णीयात् (८)

वरुणेनास्य यज्ञं ग्राहयेद्यद्वै दिवा भवत्यपो रात्रिः प्र
विंशति तस्मात्तामा आपो दिवा ददृशे यन्त्रकुम्भवत्यपोऽहुः प्र
विंशति तस्माच्चन्द्रा आपो नक्तं ददृशे छायायै चातपतश्च सन्ध्यौ
गृह्णात्यहोरात्रयोरेवास्मै वर्णं गृह्णाति हुविष्मतीरिमा आपु इत्याह
हुविष्कृतानामेव गृह्णाति हुविष्माऽस्तु (९)

सूर्य इत्याहु सशुक्राणामेव गृह्णात्यनुष्टुभां गृह्णाति वाग्वा
अनुष्टुग्वाचैवैनाः सर्वया गृह्णाति चतुष्पदयुर्चां गृह्णाति त्रिः सांदयति
सप्त सं पंचन्ते सप्तपदा शक्तरी पशवः शक्तरी पशुनेवावरुन्येऽस्मै
वै लोकाय गारहंपत्य आ धीयतेऽमुष्मां आहवनीयो यद्वारहंपत्य
उपसादयेदुस्मिलोके पशुमान्स्याद्ययदाहवनीयेऽमुष्मिन् (१०)

लोके पशुमान्स्यादुभयोरुपं सादयत्युभयोरेवैनं लोकयोः
पशुमन्तं करोति सर्वतः परि हरति रक्षसामपंहत्या
इन्द्राग्नियोर्भाग्नेयीः स्थेत्याह यथायजुरेवैतदाग्नीध्रं उपं
वासयत्येद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रं यदेव यज्ञस्यापराजितं

तदेवैना उपं वासयति यतः खलु वै यज्ञस्य विततस्य न क्रियते तदनु यज्ञः रक्षाङ्गस्यवं चरन्ति यद्वहन्तीनां गृह्णाति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य शये रक्षासामनन्ववचाराय न ह्येता इलयन्त्या तृतीयसवनात्परि शेरे यज्ञस्य सन्तत्यै॥ (११)

स्यादिन्द्रो गृह्णायादस्त्वमुष्मिन्क्रियते पद्मिंशतिश्च॥ ६॥

[२]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्यः स्याद्यः सोममुपावहरन्धसर्वाभ्युदेवताभ्यु उपावहरेदिति हृदे त्वेत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति मनसे त्वेत्याह पितृभ्य एवैतेन करोति दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह देवेभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्वे देवतास्ताभ्य एवैनुः सर्वाभ्यु उपावहरति पुरा वाचः (१२)

प्रवदितोः प्रातरनुवाकमुपाकरोति यावत्येव वाक्तामवरुन्धेऽपोऽग्रेऽभिव्याहरति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवाभि वाचं विसृजति सर्वाणि छन्दाङ्गस्यन्वाह पशवो वै छन्दांसि पशूनेवावरुन्धे गायत्रिया तेजस्कामस्य परि दध्यात् त्रिष्टुभेन्द्रियकामस्य जगत्या पशुकामस्यानुष्टुभां प्रतिष्ठाकामस्य पञ्चाण्या यज्ञकामस्य विराजान्नकामस्य शृणोत्वग्निः सुमिधा हवम् (१३)

म इत्याह सवितृप्रसूत एव देवताभ्यो निवेद्यापोऽच्छैत्युप इष्य होतरित्याहेषितः हि कर्म क्रियते मैत्रावरुणस्य चमसाधर्यवाद्रवेत्याह मित्रावरुणौ वा अपां नेतारौ ताभ्यामेवैना अच्छैति

देर्वीरापो अपां नपादित्याहाहुत्यैवैना निष्क्रीयं गृह्णात्यथो
हुविष्कृतानामेवाभिघृतानां गृह्णाति (१४)

कारधिरसीत्याहु शमलमेवासामपे प्लावयति समुद्रस्य
वोक्षित्या उन्नय इत्याहु तस्मादद्यमानाः पीयमाना आपो न
क्षीयन्ते योनिवै यज्ञस्य चात्वालं यज्ञो वस्तीवरीरहोतृचमुसं
च मैत्रावरुणचमुसं च सुङ्गस्पश्य वस्तीवरीव्यानियति यज्ञस्य
सयोनित्वायाथो स्वादेवैना योनेः प्र जनयत्यध्वर्योऽवेरपा (३)
इत्याहोतेमनन्नमुरुतेमाः पश्येति वावैतदाहु यद्यग्निष्ठेमो जुहोति
यद्युक्थ्यः परिधौ नि मार्ष्टि यद्यतिरात्रो यजुर्वदन्प्र पंद्यते यज्ञक्रतूनां
व्यावृत्त्यै॥ (१५)

वाचो हवमुभिघृतानां गृह्णात्युत पञ्चविंशतिश्च॥४॥

[३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसुव इति ग्रावाणुमा दत्ते प्रसूत्या
अश्विनोर्बहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो
हस्ताभ्यामित्याहु यत्यै पशवो वै सोमो व्यान उपांशुसवनो
यदुपांशुसवनमुभि मिमीते व्यानमेव पुशुषु दधातीन्द्रायु त्वेन्द्रायु
त्वेति मिमीतु इन्द्रायु हि सोम आहियते पञ्च कृत्वो यजुंषा
मिमीते (१६)

पञ्चाक्षरा पङ्किः पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवाव॑ रुन्धे पञ्च
कृत्वस्तूष्णीन्दश सं पंद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्नं विराङ्गुराजैवान्नाद्यमव॑

रुन्धे श्वात्राः स्थं वृत्रतुर् इत्याहैष वा अपाऽ सोमपीथो य
एवं वेद् नापस्वार्तिमाच्छ्रुति यत्ते सोम दिवि ज्योतिरित्याहैभ्य
एवैनम् (१७)

लोकेभ्यः सम्भरति सोमो वै राजा दिशोऽभ्यध्यायुथ्स दिशो-
ज्ञु प्राविंशत्प्रागपागुदंगधुरागित्याह दिग्भ्य एवैन् सम्भरत्यथो
दिशं एवास्मा अवं रुन्धेऽम्बु नि प्वरेत्याहु कामुका एन्तुङ् स्त्रियो
भवन्ति य एवं वेद् यत्ते सोमादाऽभ्यं नाम् जागृवीति (१८)

आहैष वै सोमस्य सोमपीथो य एवं वेद् न
सौम्यामार्तिमाच्छ्रुति ग्रन्ति वा एतथ्सोमं यद्भिषुण्वन्त्यऽशूनपं
गृह्णाति त्रायत एवैन् प्राणा वा अश्वः पशवः सोमोऽशून्पुनरपि
सृजति प्राणानेव पुशुषु दधाति द्वौद्वावपि सृजति तस्माद्वौद्वौ
प्राणाः॥ (१९)

यजुंषा मिमीत एन् जागृवीति चतुश्चत्वारिंशत्ता॥४॥ [४]

प्राणो वा एष यदुपाऽशुर्यदुपाऽश्वंग्रा ग्रहां गृह्यन्ते प्राणमेवानु-
प्र यन्त्यरुणो ह स्माहौपेवेशः प्रातःसवन् एवाहं यज्ञऽ-
सऽस्थापयामि तेन ततः सऽस्थितेन चरामीत्यैषौ कृत्वोऽग्रे-
ऽभि षुणोत्युष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव
तेनाऽप्रोत्येकादश कृत्वो द्वितीयमेकादशाक्षरा त्रिष्टुतैष्टुभुं
माध्यन्दिनम् (२०)

सवंनं माध्यन्दिनमेव सवंनं तेनाऽप्रोति द्वादशं कृत्वंस्तृतीयं
द्वादशाक्षरं जगतीं जागतं तृतीयसवनन्तर्तीयसवनमेव तेनाऽप्रोत्येताऽहु वाव स यज्ञस्य सङ्स्थितिमुवाचास्कन्दायास्कन्त्रः
हि तद्यद्यज्ञस्य सङ्स्थितस्य स्कन्दत्यथो खल्वाहुर्गायत्री वाव
प्रातःसवने नातिवाद् इत्यनातिवादुक एन् भ्रातुव्यो भवति य एवं
वेद् तस्मादुष्टावर्ष्टौ (२१)

कृत्वैऽभिषुत्यं ब्रह्मवादिनौ वदन्ति पवित्रवन्तोऽन्ये ग्रहा
गृह्यन्ते किं पवित्र उपाऽशुरिति वाक्पवित्र इति ब्रूयात् वाचस्पतये
पवस्व वाजिनित्याह वाचैवैन पवयति वृष्णो अशुभ्यामित्याहु
वृष्णो ह्येतावृशू यौ सोमस्य गर्भस्तिपूत् इत्याहु गर्भस्तिना ह्येनं
पवयति देवो देवानां पवित्रमसीत्याह देवो ह्येषः (२२)

सं देवानां पवित्रं येषां भागोऽसि तेभ्यस्त्वेत्याहु येषां
ह्येष भागस्तेभ्य एनं गृह्णति स्वां कृतोऽसीत्याह प्राणमेव
स्वमकृत मधुमतीर्न् इषस्कृधीत्याहु सर्वमेवास्मा इदं स्वदयति
विशेष्यस्त्वेन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्य इत्याहोभयेष्वेव
दैवमनुष्येषु प्राणान्दधाति मनस्त्वा (२३)

अद्वित्याहु मनं एवाशञ्जुत उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याहान्तरिक्षदेवत्यो
हि प्राणः स्वाहा ल्वा सुभवः सूर्ययेत्याह प्राणा वै स्वभवसो
देवास्तेष्वेव परोक्षं जुहोति देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्य इत्याहादित्यस्य

वै रश्मयो देवा मरीचिपास्तेषां तद्वाग्धेयन्तानेव तेन प्रीणाति
यदिं कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः (२४)

स्यादिति नीचा हस्तेन नि मृज्याद्वृष्टिमेव नि यच्छति
यदिं कामयेतावर्षुकः स्यादित्युत्तानेन नि मृज्याद्वृष्टिमेवोद्यच्छति
यद्यभिचरेदमुं जह्यथं त्वा होष्यामीति ब्रूयादाहुतिमेवैनं प्रेपसन्
हन्ति यदिं दूरे स्यादा तमितोस्तिष्ठेत्प्राणमेवास्यानुगत्य हन्ति
यद्यभिचरेदमुष्यं (२५)

त्वा प्राणे सादयामीति सादयेदसंन्नो वै प्राणः प्राणमेवास्य
सादयति पञ्चिरुशुभिः पवयति षड्वा क्रृतवं क्रृतुभिरेवैनं पवयति
त्रिः पवयति त्रयं इमे लोका एुभिरेवैनं लोकैः पवयति ब्रह्मवादिनो
वदन्ति कस्माऽस्त्यात् त्रयः पशूनां हस्तादानां इति यत्
त्रिरुपाशु विगृह्णाति तस्मात् त्रयः पशूनां हस्तादानाः
पुरुषो हस्ती मुर्कटः॥ (२६)

माष्यन्दिनमृष्टावैष्टवेष मनस्त्वा पर्जन्योऽमुष्यं पुरुषो द्वे चं॥७॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा उपाश्शौ
यज्ञं सुःस्थाप्यमपश्यन्तमुपाश्शौ समस्थापयन्तेऽसुरा
वज्रमुद्यत्य देवानभ्यायन्त ते देवा बिभ्यत् इन्द्रमुपाधावन्तानिन्द्रो-
न्तर्यमेणान्तरधत्त तदन्तर्यामस्यान्तर्यामुत्वं यदन्तर्यामो गृह्यते
भ्रातृव्यानेव तद्यज्ञमानोऽन्तर्धत्तेऽन्तस्ते (२७)

दधामि द्यावापृथिवी अन्तर्लव्नतरिक्षमित्याहैभिरेव
 लोकैर्यजंमानो भ्रातृव्यानन्तर्धर्त्ते ते देवा अमन्यन्तेन्द्रो वा
 इदम्भूद्यद्वयः स्म इति तेऽब्रुवन्मधवन्ननु न आभजेति सजोषा
 देवैरवरैः परैश्चेत्यब्रवीद्ये चैव देवाः परे ये चावरे तानुभयान् (२८)

अन्वाभंजथ्सजोषा देवैरवरैः परैश्चेत्याह ये चैव देवाः
 परे ये चावरे तानुभयान्वाभंजत्यन्तर्यामि मोघवन्मादयस्वेत्याह
 यज्ञादेव यजमानं नान्तरेत्युपयामगृहीतोऽसीत्याहापानस्य
 धृत्यै यदुभावपवित्रौ गृह्येयातां प्राणमपानोऽनु न्युच्छेत्प्रमायुकः
 स्यात्पवित्रवानन्तर्यामो गृह्यते (२९)

प्राणापानयोर्विधृत्यै प्राणापानौ वा एतौ यदुपाङ्ग्नतर्यामौ
 व्यान उपाङ्गुसवनो यं कामयेत प्रमायुकः स्यादित्यसङ्ग्सृष्टौ
 तस्य सादयेद्यानेनैवास्यं प्राणापानौ वि च्छिनति ताजकप्रमायते
 यं कामयेत् सर्वमायुरियादिति सङ्ग्सृष्टौ तस्य सादयेद्यानेनैवास्यं
 प्राणापानौ सं तनोति सर्वमायुरेति॥ (३०)

तु उभयान्गृहते चतुश्चत्वारिंशत्र॥४॥

[६]

वाग्वा एषा यदैन्द्रवायवो यदैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते
 वाचमेवानु प्र यन्ति वायुं देवा अब्रुवन्ध्सोमः राजानः
 हनमेति सोऽब्रवीद्वरं वृणे मदंग्रा एव वो ग्रहा गृह्यान्ता इति
 तस्मादैन्द्रवायवाग्रा ग्रहा गृह्यन्ते तमंघन्ध्सोऽपूयुत् तं देवा

नोपाधृष्णुवन्ते वायुमंब्रुवन्निमं नः स्वदय (३१)

इति सोऽब्रवीद्वरं वृणै मद्देवत्यान्येव वः पात्राण्युच्यान्ता
इति तस्मान्नानादेवत्यानि सन्ति वायुव्यान्युच्यन्ते तमेभ्यो
वायुरेवास्वदयत्तस्माद्यत्पूर्यति तत्प्रवाते वि षंजन्ति वायुरहि तस्य
पवयिता स्वदयिता तस्य विग्रहणं नाविन्दन्ध्साऽदितिरब्रवीद्वरं
वृणा अथ मया वि गृह्णीध्वं मद्देवत्यां एव वः सोमाः (३२)

सन्ना अंसन्नित्युपयामगृहीतोऽसीत्याहादितिदेवत्यास्तेन
यानि हि दारुमयाणि पात्राण्यस्यै तानि योने: सम्भूतानि यानि
मृमयानि साक्षात्तान्यस्यै तस्मादेवमाहु वाग्वै पराच्यव्याकृतावदत्ते
देवा इन्द्रमब्रुवन्निमां नो वाचं व्याकुर्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणु मह्यं
चैवैष वायवै च सुह गृह्याता इति तस्मादैन्द्रवायुवः सुह
गृह्यते तामिन्द्रौ मध्यतोऽवक्रम्य व्याकरोत्तस्मादियं व्याकृता
वागुद्यते तस्माध्सुकृदिन्द्राय मध्यतो गृह्यते द्विर्वायवे द्वौ हि स
वराववृणीत॥ (३३)

स्वदयु सोमाः सुहाशविशतिश्च॥ ३॥ [७]

मित्रं देवा अंब्रुवन्ध्सोमः राजानः हनमेति सोऽब्रवीन्नाह
सर्वस्य वा अहं मित्रमस्मीति तमंब्रुवन् हनामैवेति सोऽब्रवीद्वरं वृणै
पयसैव मे सोमः श्रीणन्निति तस्मान्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणन्ति
तस्मात्पूशवोऽपांक्रामन् मित्रः सन्कूरमकरिति कूरमिव खलु वा
एषः (३४)

करोति यः सोमेन् यजते तस्मात्पशवोऽपं क्रामन्ति
 यन्मैत्रावरुणं पयसा श्रीणाति पशुभिरेव तन्मित्रः संमर्धयति
 पशुभिर्यजमानं पुरा खलु वावैवं मित्रोऽवेदपु मत्कृरं चकुषः पशवः
 क्रमिष्यन्तीति तस्मादेवमवृणीत् वरुणं देवा अब्रुवन्त्वयांशभुवा
 सोमः राजानश्च हनुमेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै मह्यं च (३५)

एवैष मित्राय च सह गृह्यात् इति तस्मान्मैत्रावरुणः
 सह गृह्यते तस्माद्राजा राजानमशभुवा घन्ति वैश्येन वैश्यश्च
 शूद्रेण शूद्रन्न वा इदं दिवा न नक्तमासीदव्यावृत्तन्ते देवा
 मित्रावरुणावब्रुवन्निदं नो वि वासयतुमिति तावब्रूतां वरं वृणावहा
 एकं एवावत्पूर्वो ग्रहो ग्रहो गृह्यात् इति तस्मादैन्द्रवायुवः पूर्वो
 मैत्रावरुणाद्वृह्यते प्राणापानौ ह्यैतौ यदुपांश्चन्तर्यामौ मित्रोऽहरजनयद्वरुणो रात्रिं ततो वा इदं व्यैच्छुद्यन्मैत्रावरुणो गृह्यते
 व्युष्यै॥ (३६)

एष चैन्द्रवायुवो द्वाविशतिश्च॥ ३॥ [८]

यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यते देवा अश्विनावब्रुवन्निषज्जौ वै स्थं
 इदं यज्ञस्य शिरः प्रति धत्तमिति तावब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहं
 एव नावत्रापि गृह्यतामिति ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णततो वै तौ
 यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्तां यदाश्विनो गृह्यते यज्ञस्य निष्कृत्यै तौ
 देवा अब्रुवन्नपूतौ वा इमौ मनुष्यचुरौ (३७)

भिषजाविति तस्मा"द्वाह्युणेन भेषजं न कार्यमपूतो
ह्ये इ षोऽमेध्यो यो भिषक्तौ बहिष्पवमानेन पवयित्वा
ताभ्यामेतमाश्चिनमगृह्णन्तस्मा"द्विष्पवमाने स्तुत आश्चिनो गृह्यते
तस्मादेवं विदुषां बहिष्पवमान उपसद्यः पवित्रं वै बहिष्पवमान
आत्मानमेव पवयते तयोऽस्त्रेषां भैषज्यं वि न्यदधुरग्नौ तृतीयमप्सु
तृतीयं ब्राह्मणे तृतीयन्तस्मादुदपात्रम् (३८)

उपनिधाय ब्राह्मणं दक्षिणतो निषाद्य भेषजं कुर्याद्यावदेव
भैषजं तेन करोति सुमर्धुकमस्य कृतं भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति
कस्मा"अस्त्यादेकपात्रा द्विदेवत्या गृह्यन्ते" द्विपात्रा हूयन्त् इति
यदेकपात्रा गृह्यन्ते तस्मादेकोऽन्तरः प्राणो द्विपात्रा हूयन्ते
तस्माद्वौद्वौ बहिष्टात्माणाः प्राणा वा एते यद्विदेवत्याः पशव इडा
यदिङां पूर्वा द्विदेवत्यैभ्य उपहृयेत (३९)

पशुभिः प्राणानन्तर्दधीत प्रमायुकः स्याद्विदेवत्या"न्भक्षयित्वेऽमुपं
हृयते प्राणानेवाऽऽत्मन्धित्वा पशूनुपं हृयते वाग्वा ऐन्द्रवायवश्चक्षुमैत्राव
श्रोत्रमाश्चिनः पुरस्तादैन्द्रवायवं भक्षयति तस्मा"त्पुरस्ताद्वाचा
वदति पुरस्तामैत्रावरुणं तस्मा"त्पुरस्ताच्चक्षुषा पश्यति सर्वतः
परिहारमाश्चिनं तस्मा"असर्वतः श्रोत्रेण शृणोति प्राणा वा एते
यद्विदेवत्याः (४०)

अरिक्तानि पात्राणि सादयति तस्मादरिक्ता अन्तरः प्राणा

यतः खलु वै यज्ञस्य वितंतस्य न क्रियते तदनु यज्ञः रक्षाः स्यवं
चरन्ति यदरिक्तानि पात्राणि सादयति क्रियमाणमेव तद्यज्ञस्य
शये रक्षसामनन्वचाराय दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्या
सादयति वाच्येव वाचं दधात्या तृतीयसवनात्परि शेरे यज्ञस्य
सन्तत्यै॥ (४१)

मनुष्यचरावृदपात्रमुपहृयेत द्विदेवत्याः पद्मत्वारिःशच॥ ५॥ [१]

बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामर्कावसुराणां
ब्रह्मण्वन्तो देवा आसन्ब्रह्मण्वन्तोऽसुरास्ते इन्योन्यं नाशकृवन्नभिर्भवि
देवाः शण्डामर्कावुपामत्रयन्त तावब्रूतां वरं वृणावहै ग्रहावेव
नावत्रापि गृह्येतामिति ताभ्यामेतो शुक्रामन्थिनांवगृह्णन्ततो देवा
अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषः शुक्रामन्थिनौ गृह्येते भवत्यात्मना
परा॥ (४२)

अस्य भ्रातुव्यो भवति तौ देवा अपुनुद्यात्मन् इन्द्रायाजुहवुरपनुतै
शण्डामर्कौ सहामुनेति ब्रूयाद्यं द्विष्याद्यमेव द्वेष्टि तेनैनौ सहापं
नुदते स प्रथमः सङ्कृतिर्विश्वकर्मत्यैवैनावात्मन् इन्द्रायाजुहवुरिन्द्रो
ह्यैतानि रूपाणि करिकुदचरदसौ वा आदित्यः शुक्रश्वन्द्रमा
मन्थ्यपिगृह्य प्राश्वौ निः (४३)

ऋमतस्तस्मात्प्राश्वौ यन्तौ न पश्यन्ति प्रत्यश्वावावृत्यं
जुहुतस्तस्मात्प्रत्यश्वौ यन्तौ पश्यन्ति चक्षुषी वा एते

युज्ञस्य यच्छुक्रामन्थिनौ नासिंकोत्तरवेदिरभितः परिक्रम्य
जुहुतस्तस्मादभितो नासिंकां चक्षुषी तस्मान्नासिंकया चक्षुषी
विधृते सर्वतः परि क्रामतो रक्षसामपहत्यै देवा वै या:
प्राचीराहुतीरजुहवुर्ये पुरस्तादसुरा आसन्ताऽस्ताभिः प्र (४४)

अनुदन्त याः प्रतीचीर्ये पश्चादसुरा आसन्ताऽस्ताभिरपानुदन्त
प्राचीरन्या आहुतयो हृयन्ते प्रत्यश्वौ शुक्रामन्थिनौ पश्चाच्चैव पुरस्ताच्च
यजमानो भ्रातृव्यान्म्रणुदते तस्मात्परांचीः प्रजाः प्र वीयन्ते
प्रतीचीर्जायन्ते शुक्रामन्थिनौ वा अनुप्रजाः प्र जायन्तेऽत्रीश्वाद्याश्व
सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्पर्हि शुक्रः शुक्रशोचिषा (४५)

सुप्रजाः प्रजाः प्रजनयन्पर्हि मन्थी मन्थिशोचिषेत्याहैता
वै सुवीरा या अत्रीरेताः सुप्रजा या आद्या य एवं वेदात्मस्य
प्रजा जायते नाद्या प्रजापतेरक्ष्यश्वयत्तत्परापतत्तद्विकंङ्कतं
प्राविशत्तद्विकंङ्कते नारमत तद्यवं प्राविशत् तद्यवैरमत
तद्यवस्य (४६)

यवत्वं यद्वैकंङ्कतं मन्थिपात्रं भवति सकुभिः श्रीणाति प्रजा-
पतेरेव तच्चक्षुः सम्भरति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्माऽसुत्यान्मन्थिपात्रं
सदो नाशजुत इत्यर्तपात्रं हीति ब्रूयाददशजुवीतान्योऽध्वर्युः
स्यादार्तिमाच्छुतस्मान्नाशजुते॥ (४७)

देवा वै यद्युज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा
 आग्रयुणाग्रान्प्रहानपश्यन्तानंगृह्णत् ततो वै तेऽग्रं पर्यायिन्
 यस्यैवं विदुषं आग्रयुणाग्रा ग्रहा गृह्यन्तेऽग्रंमेव समानानां पर्येति
 रुग्णवत्युर्चा भ्रातृव्यवतो गृहीयाद्वातृव्यस्यैवं रुक्षाग्रं समानानां
 पर्येति ये देवा दिव्येकादश स्थेत्याह (४८)

एतावतीर्वं देवतास्ताभ्यं एवैनः सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते
 योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो ह्येष देवतया वाग्वै
 देवेभ्योऽपांक्रामद्युज्ञायातिष्ठमाना ते देवा वाच्यपक्रान्तायां
 तृष्णीं ग्रहानगृह्णत् साऽमन्यत् वागुन्तर्यन्ति वै मेति साग्रयुणं
 प्रत्यागच्छुतदाग्रयुणस्याग्रयणत्वम् (४९)

तस्मादाग्रयुणे वाग्वि सृज्यते यत्तृष्णीं पूर्वे ग्रहा गृह्यन्ते यथा
 ध्मारीयति मु आखु इयति नापं राथस्यामीत्युपावसृजत्येवमेव
 तदध्वर्युर्गाग्रयुणं गृहीत्वा युज्ञमारभ्य वाचं वि सृजते त्रिरहिं
 करोत्युद्वातृनेव तद्वृणीते प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयुणो यदाग्रयुणं
 गृहीत्वा हिङ्करोति प्रजापतिरेव (५०)

तत्प्रजा अभि जिग्रति तस्माद्वृथ्सं जातं गौरभि जिग्रत्यात्मा
 वा एष युज्ञस्य यदाग्रयणः सवनेसवनेऽभि गृह्णात्यात्मन्नेव यज्ञः
 सं तनोत्युपरिष्ठादा नयति रेतं एव तद्वधात्युधस्तादुपं गृह्णति
 प्र जनयत्येव तद्वध्यवादिनो वदन्ति कस्माऽस्त्याद्वायुत्री कनिष्ठा

छन्दसां सूती सर्वाणि सवनानि वहतीत्येष वै गायत्रियै
वथ्सो यदा॑ग्रयणस्तमेव तदभिनिवर्तं॑ सर्वाणि सवनानि वहति॑
तस्मा॑द्वथ्समुपाकृतं गौरुभि नि वर्तते॥ (५१)

आहुग्रयणत्वं प्रजापतिरेवेति विशुतिश्च॥४॥ [११]

यज्ञेन ता उपयज्जित्वा वै यज्ञमात्रैप्रे ब्रह्मवादिनः सत्ये देवस्य ग्रावाणं प्राण उपाःश्चंग्रा देवा वा
उपाःशौ वाग्वे मित्रं यज्ञस्य बहुस्पतिर्देवा वा आ॑ग्रयणाग्रानेकादशा॥११॥
यज्ञेन लोके पशुमान्स्याथसवनं माध्यन्दिनं वाग्वा अरिक्तानि तत्प्रजा अभ्येकपञ्चाशत्॥५१॥
यज्ञेन गौरुभि निवर्तते॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः
समाप्तः॥६-४॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

इन्द्रो वृत्रायु वज्रमुदयच्छुथ्स वृत्रो वज्रादुद्यंतादविभेथ्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यं प्रायंच्छुत्समै द्वितीयमुदयच्छुथ्सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति (१)

तस्मा उक्थ्यमेव प्रायंच्छुत्समै तृतीयमुदयच्छुतं विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तस्मा उक्थ्यमेव प्रायंच्छुतं निर्मायं भूतमंहन् यज्ञो हि तस्य मायासीदुक्थ्यो गृह्यते इन्द्रियमेव (२)

तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृक्षं इन्द्राय त्वा बृहद्वते वयस्वत् इत्याहेन्द्रायु हि स तं प्रायंच्छुत्समै त्वा विष्णवे त्वेत्याहु यदेव विष्णुरन्वतिष्ठत जहीति तस्माद्विष्णुमन्वाभंजति त्रिर्निर्गृह्णाति त्रिर्हि स तं तस्मै प्रायंच्छुदेष ते योनिः पुनर्हविरसीत्याहु पुनःपुनः (३)

ह्यस्मान्निर्गृह्णाति चक्षुर्वा एतद्यज्ञस्य यदुक्थ्यस्तस्मादुक्थ्यं हुतः सोमा अन्वायन्ति तस्मादात्मा चक्षुरन्वैति तस्मादेकं

यन्त बुहवोऽनु यन्ति तस्मादेको बहुनां भद्रो भवति
 तस्मादेको बृहीर्जाया विन्दते यदि कामयेताध्वर्युरात्मानं
 यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तराहवनीयं च हविर्धानं च तिष्ठन्नवं
 नयेत् (४)

आत्मानंमेव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत् यजमानं
 यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यन्तरा सदोहविर्धने तिष्ठन्नवं नयेद्यजमानमेव
 यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत् सदस्यान् यज्ञयशसेनार्पयेयमिति
 सद आलभ्यावं नयेऽसदस्यानेव यज्ञयशसेनार्पयति॥ (५)

इतीन्द्रियमेव पुनःपुनर्नेत्रयस्त्रिंशत्ता॥ ५॥ [१]

आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धुव उत्तमो ग्रहाणां गृह्यते तस्मादायुः
 प्राणानामुत्तमं मूर्धनं दिवो अरुतिं पृथिव्या इत्याह मूर्धनंमेवैनं
 समानानां करोति वैश्वानरमृताय जातमग्निमित्याह वैश्वानरः
 हि देवतयायुरुभयतोवैश्वानरो गृह्यते तस्मादुभयतः प्राणा
 अधस्ताच्चोपरिष्टाच्चार्धिनोऽन्ये ग्रहां गृह्यन्तेऽर्धा ध्रुवस्तस्मात् (६)

अर्ध्यवाङ्माणोऽन्येषां प्राणानामुपोऽस्तेऽन्ये ग्रहाः साद्यन्तेऽनुपोस्ते
 ध्रुवस्तस्मादुस्थान्याः प्रजाः प्रतितिष्ठन्ति माऽसेनान्या असुरा वा
 उत्तरतः पृथिवीं पर्याचिकीर्षन्तां देवा ध्रुवेणाद्व॒हन्तद्धुवस्यं ध्रुवत्वं
 यद्धुव उत्तरतः साद्यते धृत्या आयुर्वा एतद्यज्ञस्य यद्धुव आत्मा होता
 यद्धौतृचमुसे ध्रुवमवनयत्यात्मन्नेव यज्ञस्य (७)

आयुर्दधाति पुरस्तांदुकथस्यावनीय इत्याहुः पुरस्ताद्यायुषो
भुङ्गे मंध्यतोऽवनीय इत्याहुर्मध्यमेन ह्यायुषो भुङ्ग उत्तरार्धेऽवनीय
इत्याहुरुत्तमेन ह्यायुषो भुङ्ग वैश्वदेव्यामृचि शस्यमानायामवं नयति
वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजास्वेवायुर्दधाति॥ (८)

भ्रुवस्तस्मादेव यज्ञस्यैकान्नचत्वारिंशतां॥ ३॥ [२]

यज्ञेन वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेऽमन्यन्त मनुष्यां
नोऽन्वाभविष्यन्तीति ते संवर्थसरेण योपयित्वा सुवर्गं
लोकमायन्तमृषयं क्रतुग्रहैरेवानु प्राजानन् यद्वत्ग्रहा गृह्यन्ते
सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै द्वादशं गृह्यन्ते द्वादशं मासाः संवर्थस्तुः
संवर्थस्तरस्य प्रज्ञात्यै सह प्रथमौ गृह्येते सुहोत्तमौ तस्माद्वौद्वावृत्तू
उभयतोमुखमृतुपात्रं भवति कः (९)

हि तद्वेद् यतं क्रतूनां मुखमृतुना प्रेष्येति पद्मत्वं आहु षड्बा
क्रतवं क्रतूनेव प्रीणात्यृतुभिरिति चतुश्चतुष्पद एव पशून्नीणाति द्विः
पुनर्क्रतूनांह द्विपदं एव प्रीणात्यृतुना प्रेष्येति पद्मत्वं आहुर्तुभिरिति
चतुस्तस्माच्चतुष्पादः पशवं क्रतूनुपं जीवन्ति द्विः (१०)

पुनर्क्रतूनांह तस्माद्विपादश्चतुष्पदः पशूनुपं जीवन्त्यृतुना
प्रेष्येति पद्मत्वं आहुर्तुभिरिति चतुर्द्विः पुनर्क्रतूनांहाक्रमणमेव
तथ्सेतुं यज्ञमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्टै नान्योऽन्यमनु
प्र पंद्रेत् यदन्योऽन्यमनु प्रपद्येत्तर्तुरक्रतुमनु प्र पंद्रेतर्तवो मोहुकाः

स्युः (११)

प्रसिंद्धमेवाध्वर्युर्दक्षिणेन प्र पंचते प्रसिंद्धं प्रतिप्रस्थातोत्तरेण
तस्मादादित्यः षण्मासो दक्षिणैति पडुत्तरेणोपयामगृहीतो
असि सःसर्वोऽस्य इहस्पृत्याय त्वेत्याहास्ति त्रयोदशो मासु
इत्याहुस्तमेव तत्प्रीणाति॥ (१२)

को जीवन्ति द्विः स्युश्चतुर्लिङ्गशब्दाच्च॥ ४॥ [३]

सुवर्गाय वा एते लोकाय गृह्यन्ते यद्यतुग्रहा ज्योतिरिन्द्राश्ची
यदैन्द्राश्चमृतुपात्रेण गृह्णाति ज्योतिरेवास्मा उपरिष्ठादधाति
सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या ओजोभृतौ वा एतौ देवानां
यदैन्द्राश्ची यदैन्द्राश्चो गृह्यत ओज एवाव रुच्ये वैश्वदेव इ
शुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा असावादित्यः शुक्रो
यद्वैश्वदेव इशुक्रपात्रेण गृह्णाति तस्मादुसावादित्यः (१३)

सर्वाः प्रजाः प्रत्यङ्गदेति तस्माथ्सर्व एव मन्यते मां
प्रत्युदगादिति वैश्वदेव इशुक्रपात्रेण गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै
प्रजास्तोजः शुक्रो यद्वैश्वदेव इशुक्रपात्रेण गृह्णाति प्रजास्वेव तेजो
दधाति॥ (१४)

तस्मादुसावादित्यस्मि इशब्दाच्च॥ २॥ [४]

इन्द्रो मरुद्धिः सांविद्येन माध्यन्दिने सवने वृत्रमहन्
यन्माध्यन्दिने सवने मरुत्वतीया गृह्यन्ते वार्त्रघा एव ते

यजंमानस्य गृह्णन्ते तस्य वृत्रं जुघ्मुषं क्रृतवोऽमुह्यन्थस क्रृतुपात्रेण
मरुत्वतीयांनगृह्णात्ततो वै स क्रृतून्प्राजांनाद्यद्वृतुपात्रेण मरुत्वतीया
गृह्यन्ते क्रृतूनां प्रज्ञात्यै वज्रं वा एतं यजंमानो भ्रातृव्यायु प्र हरति
यन्मरुत्वतीया उदेव प्रथमेन (१५)

यच्छ्रुति प्र हरति द्वितीयेन स्पृणुते तृतीयेनायुधं
वा एतद्यजंमानः सङ्स्कुरुते यन्मरुत्वतीया धनुरेव
प्रथमो ज्या द्वितीयु इषुस्तृतीयः प्रत्येव प्रथमेन धत्ते वि
सृजति द्वितीयेन विध्यति तृतीयेनेन्द्रो वृत्रः हत्वा परा
परावतंमगच्छ्रुदपाराधमिति मन्यमानः स हरितोऽभवथ्स
एतान्मरुत्वतीयांनात्मस्परणानपश्युत्तानंगृहीत (१६)

प्राणमेव प्रथमेनास्पृणुतापानं द्वितीयेनाऽऽत्मानं तृतीयेनात्मस्परणं
वा एते यजंमानस्य गृह्यन्ते यन्मरुत्वतीयाः प्राणमेव प्रथमेन
स्पृणुतेऽपानं द्वितीयेनाऽऽत्मानं तृतीयेनेन्द्रो वृत्रमहन्तं देवा
अंब्रुवन्महान् वा अयमभूद्यो वृत्रमवधीदिति तन्महेन्द्रस्य
महेन्द्रत्वः स एतं माहेन्द्रमुख्दारमुद्दरत वृत्रः हत्वान्यासु
देवतास्वधि यन्माहेन्द्रो गृह्यते उद्धारमेव तं यजंमानु उद्धरते-
ज्ञ्यासु प्रजास्वधि शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजमानदेवत्यो वै
माहेन्द्रस्तेजोः शुक्रो यन्माहेन्द्रः शुक्रपात्रेण गृह्णाति यजंमान एव
तेजो दधाति॥ (१७)

अदितिः पुत्रकांमा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मौदनमंपचुत्तस्यां
उच्छेष्ठणमदुस्तत्प्राशज्ञाथ्सा रेतोऽधत्तु तस्यै चत्वारं आदित्या
अंजायन्तु सा द्वितीयं पच्चामन्यतो च्छेष्ठणान्म इमेऽज्ञतु यदग्रे
प्राशिष्यामीतो मे वर्सीया ९ सो जनिष्यन्तु इति साग्रे प्राशज्ञाथ्सा
रेतोऽधत्तु तस्यै व्यृद्धमाण्डमंजायत् सादित्येभ्य एव (१८)

तृतीयं पच्चद्वोगाय म इदं श्रान्तमस्त्विति तैऽब्रुवन्वरं
वृणामहै योऽतो जायाता अस्माक॑ स एकोऽसुद्योऽस्य
प्रजायामृद्याता अस्माकम्भोगाय भवादिति ततो विवस्वानादित्योऽ-
जायत् तस्य वा इयं प्रजा यन्मनुष्यास्तास्वेकं एवर्द्धो यो यजते
स देवानाम्भोगाय भवति देवा वै यज्ञात् (१९)

रुद्रमन्तरायन्थस आदित्यानन्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान्प्रापद्यन्तु
तात्र प्रति प्रायच्छुन्तस्मादपि वध्यं प्रपन्नं न प्रति प्रयच्छन्ति
तस्मा द्विदेवत्येभ्य आदित्यो निर्गृह्यते यदुच्छेष्ठणादजायन्तु
तस्मादुच्छेष्ठणाद्वृह्यते तिसृभिरकृग्भिर्गृह्णाति माता पिता पुत्रस्तदेव
तस्मिथुनमुल्बं गर्भो जरायु तदेव तत् (२०)

मिथुनं पशवो वा एते यदादित्य ऊर्गदधि दृग्मा मध्यतः
श्रीणात्यूर्जमेव पशुनां मध्यतो दधाति शृतातुङ्गेन मेध्यत्वायु
तस्मादामा पक्षं दुहे पशवो वा एते यदादित्यः परिश्रित्य गृह्णाति
प्रतिरुध्यत्वास्मै पशून्गृह्णाति पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो

यदुग्निः परिश्रित्य गृह्णाति रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति (२१)

एष वै विवस्वानादित्यो यदुपाशुसवनुः स एतमेव सोमपीथं परिं शय आ तृतीयसवनाद्विवस्व आदित्यैष तै सोमपीथ इत्याहु विवस्वन्तमेवाऽऽदित्य सोमपीथेन समर्घयति या दिव्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामीति वृष्टिकामस्य श्रीणीयाद्वृष्टिमेवावरुन्धे यदिं ताजकप्रस्कन्देद्वरुषुकः पर्जन्यः स्याद्यदिं चिरमवरुषुको न सादयत्यसंन्नाद्वि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वषद्वरोति यदनुवषद्वर्याद्वुद्रं प्रजा अन्ववसृजेन्न हुत्वान्वीक्षेत् यदन्वीक्षेत् चक्षुरस्य प्रमायुक्तं स्यात्तस्मान्नान्वीक्ष्यः॥ (२२)

एव यज्ञाङ्गरायु तदेव तदन्तर्दधाति न सप्तविंशतिश्च॥ ५॥ [६]

अन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयुणाद्वृह्णाति प्रजापतिर्वा एष यदाग्रयणः प्रजानां प्रजननाय न सादयत्यसंन्नाद्वि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वषद्वरोति यदनुवषद्वर्याद्वुद्रं प्रजा अन्ववसृजेदेष वै गायत्रो देवानां यथसवितैष गायत्रिये लोके गृह्यते यदाग्रयुणो यदन्तर्यामपात्रेण सावित्रमाग्रयुणाद्वृह्णाति स्वादेवैनु योनेनिर्गृह्णाति विश्वे (२३)

देवास्तृतीय उ सवनु नोदयच्छुन्ते सवितारं प्रातःसवनभागु उ सन्त तृतीयसवनमभि पर्यणयन्ततो वै ते तृतीय उ सवनमुदयच्छुन् यत्तृतीयसवने सावित्रो गृह्यते तृतीयस्य सवनस्योदयत्यै

सवितृपत्रेण वैश्वदेवं कलशाद्गृह्णाति वैश्वदेव्यो वै प्रजा
वैश्वदेवः कलशः सविता प्रसवानामीशे यथसवितृपत्रेण वैश्वदेवं
कलशाद्गृह्णाति सवितृप्रसूत एवास्मै प्रजाः प्र (२४)

जनयति सोमे सोममभिगृह्णाति रेतं एव तदधाति सुशर्मासि
सुप्रतिष्ठान इत्याहु सोमे हि सोममभिगृह्णाति प्रतिष्ठित्या एतस्मिन्वा
अपि ग्रहे मनुष्येभ्यो देवेभ्यः पितृभ्यः क्रियते सुशर्मासि सुप्रतिष्ठान
इत्याह मनुष्येभ्य एवैतेन करोति बृहदित्याह देवेभ्य एवैतेन करोति
नम इत्याह पितृभ्य एवैतेन करोत्येतावतीर्व देवतास्ताभ्य एवैन्ऽ
सर्वाभ्यो गृह्णात्येष ते योनिर्विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्याह वैश्वदेवो
ह्यैषः॥ (२५)

विश्वे प्र पितृभ्य एवैतेन करोत्येकान्नविश्वतिश्च॥ ३॥ [७]

प्राणो वा एष यदुपांशुर्यदुपांशुपत्रेण प्रथमश्वेत्तमश्व
ग्रहौ गृह्यते प्राणमेवानु प्रयन्ति प्राणमनूद्यन्ति प्रजापतिर्वा
एष यदाग्रयणः प्राण उपांशुः पर्वीः प्रजाः प्र जनयन्ति
यदुपांशुपत्रेण पात्रीवत्माग्रयणाद्गृह्णाति प्रजानां प्रजननाय
तस्मात्प्राणं प्रजा अनु प्र जायन्ते देवा वा इतइतः पर्वीः
सुवर्गम् (२६)

लोकमजिगांसन्ते सुवर्गं लोकं न प्राजानन्त एतं
पात्रीवत्मपश्यन्तमगृह्णतु ततो वै ते सुवर्गं लोकं प्राजानन्

यत्पात्रीवतो गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै स सोमो
नातिष्ठत स्त्रीभ्यो गृह्यमाणस्तं घृतं वज्रं कृत्वा द्वन्तं निरिन्द्रियं
भूतमंगृह्णन्तस्माथिक्षयो निरिन्द्रिया अदायादीरपि पापात्पुङ्स
उपस्थितरम् (२७)

वदन्ति यद् घृतेन पात्रीवतः श्रीणाति वज्रेणैवैनं वशे कृत्वा
गृह्णात्युपयामगृहीतोऽसीत्याहेयं वा उपयामस्तस्मादिमां प्रजा
अनु प्र जायन्ते बृहस्पतिसुतस्य तु इत्याहु ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयतीन्दो इत्याहु रेतो वा इन्दू
रेतो एव तद्वधातीन्द्रियाव इति (२८)

आहु प्रजा वा इन्द्रियं प्रजा एवास्मै प्र जनयत्यग्ना (३)
इत्याहाग्निर्वै रेतोधाः पर्वीव इत्याह मिथुनत्वाय सूजूर्देवेन त्वष्टा
सोमं पिबेत्याह त्वष्टा वै पशुनां मिथुनानाऽरुपकृद्रूपमेव पशुषु
दधाति देवा वै त्वष्टारमजिधाऽसुन्धस पर्वीः प्रापद्यत तं न प्रति
प्रायच्छन्तस्मादपि (२९)

वध्यं प्रपत्रं न प्रति प्र यच्छन्ति तस्मात्पात्रीवते त्वष्टेऽपि
गृह्यते न सादयत्यसन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते नानु वषद्वरोति
यदनुवषद्वर्याद्वुद्रं प्रजा अन्ववसृजेदन्नानुवषद्वर्यादशान्तमुग्नीथ्योम
भक्षयेदुपाश्वनु वषद्वरोति न रुद्रं प्रजा अन्ववसृजति
शान्तमुग्नीथ्योमभक्षयत्यग्नीन्नेष्टरुपस्थमा सौद (३०)

नेष्टः पर्वीमुदानयेत्याहुग्नीदेव नेष्टरि रेतो दधांति नेष्टा
पलिंयामुद्ग्रात्रा सं ख्यापयति प्रजापतिर्वा एष यदुद्ग्राता प्रजाना
प्रजननायाप उप प्र वर्तयति रेतं एव तथ्मिंश्चत्यूरुणोप प्र
वर्तयत्यूरुणा हि रेतः सिच्यते नग्नं कृत्योरुमुप प्र वर्तयति यदा
हि नग्नं ऊरुर्भवत्यथं मिथुनी भवतोऽथ रेतः सिच्यते ऽथ प्रजाः
प्र जायन्ते॥ (३१)

पर्वीः सुवर्गमुपस्तिरमिन्द्रियाव इत्यपि सीद मिथुन्यंष्टौ च॥६॥ [८]

इन्द्रो वृत्रमहन्तस्य शीर्षकपालमुदौज्ञाथ्स द्रैणकलशो-
भवत्तस्माथ्सोमः समस्ववृथ्स हारियोजनोऽभवत्तं व्यचिकिथसञ्जुहवान्-
मा हौषा(३) मिति सौऽमन्यत यद्धोष्याम्यामः हौष्यामि यन्न
होष्यामि यज्ञवेशसं करिष्यामीति तमधियत होतुः सौऽग्निरब्रवीन्न
मय्यामः हौष्यसीति तं धानाभिरश्रीणात् (३२)

तः शृतं भूतमज्जुहोद्यद्धानाभिरहारियोजनः श्रीणाति
शृतत्वाय शृतमेवैन भूतं जुहोति बृहीभिः श्रीणात्येतावती-
रेवास्यामुष्मिलोके कामदुधां भवन्त्यथो खल्वाहुरेता वा
इन्द्रस्य पृश्नर्यः कामदुधा यद्धारियोजनीरिति तस्माद्बृहीभिः
श्रीणीयादख्सामे वा इन्द्रस्य हरी सोमपानौ तयोः परिधय आधानं
यदप्रहृत्य परिधीञ्जुहुयादन्तराधानाभ्याम् (३३)

घासं प्र यच्छेत्प्रहृत्यं परिधीञ्जुहोति निराधानाभ्यामेव

घासं प्र यच्छत्युन्नेता जुहोति यातयांमेव ह्येतरह्यध्यर्युः
स्वगाकृतो यदध्यर्युर्जुहुयाद्यथा विमुक्तं पुनर्युनक्ति तादगेव
तच्छीरुषन्नधिनिधाय जुहोति शीरूपतो हि स समर्वद्विकम्य
जुहोति विक्रम्य हीन्द्रो वृत्रमहन्समृद्धै पशवो वै हारियोजनीर्यथ्सम्भिः

एनं पशवो भुञ्जन्त उपं तिष्ठेरन् यन्न सम्भिन्द्याद्वहवं एनं
पशवोऽभुञ्जन्त उपं तिष्ठेरन्मनसा सम्बाधत उभयं करोति बहवं
एवैनं पशवो भुञ्जन्त उपं तिष्ठन्त उन्नेतर्युपहवमिच्छन्ते य एव तत्र
सोमपीथस्तमेवावरुन्धत उत्तरवेद्यां नि वंपति पशवो वा उत्तरवेदिः
पशवो हारियोजनीः पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥ (३५)

अश्रीणादन्तराधानाभ्युमल्पाः स्थापयन्ति॥ ४॥ [१]

ग्रहान् वा अनुप्रजाः पशवः प्र जायन्त उपाङ्ग्न्यन्तर्यामावजावयः
शुक्रामन्थिनौ पुरुषा ऋतुग्रहानेकशफा आदित्यग्रहं गावं
आदित्यग्रहो भूयिष्ठाभिरकृग्भिर्गृह्यते तस्माद्वावः पशुनां
भूयिष्ठा यत् त्रिरूपांशुः हस्तैन विगृह्णाति तस्माद्वौ त्रीन् जा
जनयत्यथावयो भूयसीः पिता वा एष यदाग्रयुणः पुत्रः कलशो
यदाग्रयुण उपदस्यैत्कलशाद्गृहीयाद्यथा पिता (३६)

पुत्रं क्षित उपधावति तादगेव तद्यत्कलशं उपदस्यैदाग्रयुणाद्गृहीय
पुत्रः पितरं क्षित उपधावति तादगेव तदात्मा वा एष यज्ञस्य
यदाग्रयुणो यद्ग्रहो वा कलशो वोपदस्यैदाग्रयुणाद्गृहीयादात्मनं

एवाधि॑ यज्ञं निष्करोत्यविज्ञाते वा एष गृह्यते यदाग्रयणः स्थाल्या
गृह्णाति॒ वायुव्येन जुहोति॒ तस्मात् (३७)

गर्भेणाविज्ञातेन ब्रह्महावभृथमवं यन्ति॒ परा॑ स्थालीरस्यन्त्युद्घायुव्य
हरन्ति॒ तस्माथिन्द्रियं॑ जातां॑ परा॑ स्यन्त्युत्पुमारसः॑ हरन्ति॒
यत्पुरुरुचमाहु॑ यथा॑ वस्यस आहरंति॒ तादृगेव॑ तद्यद्व्यहं॑ गृह्णाति॒
यथा॑ वस्यस आहृत्य॑ प्राहं॑ तादृगेव॑ तद्यथ्सादयंति॒ यथा॑ वस्यस
उपनिधायापक्रामति॒ तादृगेव॑ तद्यद्वै॑ यज्ञस्य॑ साम्ना॑ यजुषा॑
क्रियते॑ शिथिलं॑ तद्यद्वचा॑ तद्वृढं॑ पुरस्तादुपयामा॑ यजुषा॑ गृह्यन्त
उपरिष्टादुपयामा॑ क्रुचा॑ यज्ञस्य॑ धृत्यै॥ (३८)

यथा॑ पिता॑ तस्मादपक्रामति॒ तादृगेव॑ तद्यद्यादशं च॥३॥ [१०]

प्रान्यानि॑ पात्राणि॑ युज्यन्ते॑ नान्यानि॑ यानि॑ पराचीनानि॑
प्रयुज्यन्ते॑ मुमेव॑ तैर्लोकमभि॑ जंयति॒ पराडिव॑ ह्यसौ॑ लोको॑ यानि॑
पुनः॑ प्रयुज्यन्ते॑ इममेव॑ तैर्लोकमभि॑ जंयति॒ पुनः॑ पुनरिव॑ ह्यंयं॑
लोकः॑ प्रान्यानि॑ पात्राणि॑ युज्यन्ते॑ नान्यानि॑ यानि॑ पराचीनानि॑
प्रयुज्यन्ते॑ तान्यन्वोषधयः॑ परा॑ भवन्ति॒ यानि॑ पुनः॑ (३९)

प्रयुज्यन्ते॑ तान्यन्वोषधयः॑ पुनरा॑ भवन्ति॒ प्रान्यानि॑
पात्राणि॑ युज्यन्ते॑ नान्यानि॑ यानि॑ पराचीनानि॑ प्रयुज्यन्ते॑
तान्यन्वारुण्याः॑ पश्वोरुण्यमपं॑ यन्ति॒ यानि॑ पुनः॑ प्रयुज्यन्ते॑
तान्यनु॑ ग्राम्याः॑ पश्वो॑ ग्राममुपावयन्ति॒ यो॑ वै॑ ग्रहाणां॑ निदानं॑

वेदं निदानं वान्भवत्याज्युमित्युक्थं तद्वै ग्रहाणां निदानं यदुपाङ्शु
शङ्सति तत् (४०)

उपाङ्शन्तर्यामयोर्यदुच्चैस्तदितरेषां ग्रहाणामेतद्वै ग्रहाणां
निदानं य एवं वेदं निदानं वान्भवति यो वै ग्रहाणां मिथुनं वेदं प्र
प्रजया पुशुभिर्मिथुनैर्जायते स्थालीभिरन्ये ग्रहां गृह्यन्ते वायुव्यैरन्य
एतद्वै ग्रहाणां मिथुनं य एवं वेदं प्र प्रजया पुशुभिर्मिथुनैर्जायते
इन्द्रस्त्वष्टुः सोममभीषहापिबुध्स विष्वङ्गः (४१)

व्याच्छुर्थस आत्मन्नारमणं नाविन्दुथस एतानुसवनं
पुरोडाशानपश्यत्तां निरंवपत्तैर्व स आत्मन्नारमणमकुरुत
तस्मादनुसवनं पुरोडाशा निरूप्यन्ते तस्मादनुसवनं पुरोडाशानां
प्राशर्जीयादात्मन्नेवारमणं कुरुते नैनः सोमोऽति पवते ब्रह्मवादिनो
वदन्ति नर्चा न यजुंषा पुङ्किराप्यतेऽथ किं यज्ञस्य पाङ्कल्त्वमिति
धानाः करम्भः परिवापः पुरोडाशाः पयस्यां तेन पुङ्किराप्यते
तद्यज्ञस्य पाङ्कल्त्वम्॥ (४२)

भवन्ति यानि पुनः शङ्सति तद्विष्वङ्किश्चतुर्दश च॥४॥ [११]

इन्द्रो वृत्रायाऽयुर्वै यज्ञेन सुवर्गयेन्द्रो मुरुद्विर्दितिरन्तर्यामपत्रेण प्राण उपाङ्शुपत्रेणेन्द्रो वृत्रमहन्तस्य
ग्रहान् वै प्रान्यान्येकादशा॥१॥

इन्द्रो वृत्राय पुनरक्षतुनांह मिथुनं पुशवो नेष्टः पर्णीमुपाङ्शन्तर्यामयोद्विचत्वारिंशता॥४२॥

इन्द्रो वृत्राय पाङ्कल्त्वम्॥

हरिः ओँ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः
समाप्तः॥६-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

सुवर्गायु वा एतानि लोकायं हृयन्ते यद्वाक्षिणानि
द्वाभ्यां गारहंपत्ये जुहोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या आग्नीधे
जुहोत्यन्तरिक्ष एवा क्रमते सदोऽभ्यैति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति
सौरीभ्यामृग्भ्यां गारहंपत्ये जुहोत्यमुमेवैनं लोकः समारोहयति
नयंवत्यर्चाग्नीधे जुहोति सुवर्गस्य लोकस्याभिर्नीत्ये दिवं गच्छ
सुवः पुतेति हिरण्यम् (१)

हुत्वोद्भूलति सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति रूपेण वो
रूपमभ्यैमीत्याह रूपेण ह्यांसाः रूपमभ्यैति यद्विरण्येन तुथो
वो विश्ववेदा वि भंजत्वित्याह तुथो ह स्म वै विश्ववेदा देवानां
दक्षिणा वि भंजति तेनैवैना वि भंजत्येतत्ते अग्ने राधः (२)

ऐति सोमच्युतमित्याहु सोमच्युतः ह्यस्य राध ऐति तन्मित्रस्य
पथा नयेत्याहु शान्त्या क्रृतस्य पथा प्रेतं चन्द्रदक्षिणा इत्याह सत्यं
वा क्रृतः सत्येनैवैना क्रृतेन वि भंजति यज्ञस्य पथा सुविता
नयन्तरित्याह यज्ञस्य ह्येताः पथा यन्ति यद्वक्षिणा ब्राह्मणमद्य
राध्यासम् (३)

ऋषिमार्षेयमित्याहैष वै ब्राह्मण ऋषिरार्षेयो यः
शुश्रुवान्तस्मादेवमाहु वि सुवः पश्य व्यन्तरिक्षमित्याह सुवर्गमेवैनं

लोकं गंमयति यतंस्व सदस्यैरित्याह मित्रत्वायास्मद्दात्रा देवत्रा
गच्छतु मधुमतीः प्रदातारमा विशतेत्याह वृयमिह प्रदातारः
स्मैऽस्मानुमुत्र मधुमतीरा विशतेति (४)

वावैतदाहु हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेव
पुरस्ताद्धते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या अग्नीर्घे ददात्यग्निमुखानेवर्तन्
ब्रह्मणे ददाति प्रसूत्यै होत्रे ददात्यात्मा वा एष यज्ञस्य
यद्भोतात्मानमेव यज्ञस्य दक्षिणाभिः समर्धयति॥ (५)

हिरण्यु राथो राध्यासमुत्र मधुमतीरा विशतेत्युष्टात्रिरशब्दा॥५॥ [१]

समिष्टयजूर्षि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै यद्वै यज्ञस्य कूरं
यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापि करोति तदेव
तैः प्रीणाति नवं जुहोति नवं वै पुरुषे प्राणाः पुरुषेण यज्ञः सम्मितो
यावनेव यज्ञस्तं प्रीणाति षडग्नियाणि जुहोति षड्वा कृतवं कृतूनेव
प्रीणाति त्रीणि यजूर्षि (६)

त्रयं इमे लोका इमानेव लोकान्नीणाति यज्ञं यज्ञं गच्छ
यज्ञपतिं गच्छेत्याह यज्ञपतिमेवैनं गमयति स्वां योनिं गच्छेत्याह
स्वामेवैनं योनिं गमयत्येष तेऽयज्ञो यज्ञपते सुहसूक्तवाकः सुवीरं
इत्याह यजमान एव वीर्यं दधाति वासिष्ठो हैं सात्यहृव्यो दैवभागं
पंप्रच्छु यथसृज्यान्बहुयजिनोऽर्यीयजो यज्ञे (७)

यज्ञं प्रत्यंतिष्ठिपा(३)यज्ञपुता(३)विति स हौवाच यज्ञपतविति

सत्यादै सृज्याः परा बभूवुरिति होवाच यज्ञे वाव यज्ञः प्रतिष्ठाप्य आसीद्यजंमानस्यापराभावायेति देवा गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुमितेत्याह यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति यज्ञमानस्यापराभावाय॥ (८)

यज्ञ॒॑पि यज्ञ एकचत्वारि॒॑शत्त्वा॒॑॥ ३॥

[२]

अवभृथयज्ञ॒॑षि जुहोति यदेवार्वाचीनमेकंहायनादेनः करोति तदेव तैरव यजते॒॑पो॒॑वभृथमवैत्युप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमव यजते॑ वर्त्मना॑ वा अन्वित्य यज्ञ॒॑ रक्षा॒॑सि जिधा॒॑सन्ति साम्ना॒॑ प्रस्तोतान्ववैति साम् वै रक्षोहा॒॑ रक्षसामपंहत्यै त्रिनिधनमुपैति त्रय इमे लोका एभ्य एव लोकेभ्यो॒॑ रक्षा॒॑सि (९)

अपं हन्ति पुरुषः पुरुषो निधनमुपैति पुरुषः पुरुषो हि रक्षस्वी रक्षसामपंहत्या उरु॒॑ हि राजा॑ वरुणश्चकरेत्याहु॒॑ प्रतिष्ठित्यै शतं ते॑ राजन्भिषजं॒॑ सहस्रमित्याहु॒॑ भेषजमेवास्मै॒॑ करोत्यभिष्ठितो॒॑ वरुणस्य पाश इत्याहु॒॑ वरुणपाशमेवाभि॒॑ तिष्ठति॒॑ बुरुहिरुभि॒॑ जुहोत्याहु॒॑ तीनां॒॑ प्रतिष्ठित्या॒॑ अथो॒॑ अग्निवत्येव जुहोत्यपंबरहिषः॒॑ प्रयाजान्॒॑ (१०)

यज्ञति॒॑ प्रजा॒॑ वै बुरुहिः॒॑ प्रजा॒॑ एव वरुणपाशान्मुश्चत्याज्यभागौ॒॑ यजति॒॑ यज्ञस्यैव चक्षुषी॒॑ नान्तरेति॒॑ वरुणं॒॑ यजति॒॑ वरुणपाशादेवैन॒॑ मुश्चत्यग्नीवरुणौ॒॑ यजति॒॑ साक्षादेवैन॒॑ वरुणपाशान्मुश्चत्यपंबरहिषावनूयै॒॑ यजति॒॑ प्रजा॒॑ वै बुरुहिः॒॑ प्रजा॒॑ एव वरुणपाशान्मुश्चति॒॑ चतुरः॒॑

प्रयाजान् यंजति द्वावनूयाजौ षट्थसं पंद्यन्ते षड्वा क्रृतवः (११)

क्रृतुष्वेव प्रतिं तिष्ठत्यवंभृथ निचङ्कुणेत्याह यथोदितमेव
वरुणमवं यजते समुद्रे ते हृदयमप्स्वन्तरित्याह समुद्रे ह्यन्तर्वरुणः
सं त्वा विशन्त्वोषधीरुतापु इत्याहाद्विरेवैनमोषधीभिः सम्यश्च
दधाति देवीराप एष वो गर्भ इत्याह यथायजुरेवैतत्पश्वावो वै (१२)

सोमो यद्विन्दूनां भृक्षयेत्पशुमान्ध्याद्वरुणस्त्वेनं गृह्णीयाद्यन्न
भृक्षयेदपुशुः स्यान्नैन् वरुणो गृह्णीयादुपस्पृश्यमेव पंशुमान्वति
नैन् वरुणो गृह्णाति प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्याह
वरुणपाशादेव निर्मुच्यते ऽप्रतीक्षमा यन्ति वरुणस्यान्तरहित्या
एधोऽस्येधिषीमहीत्याह समिधैवाग्निं नमस्यन्तं उपायन्ति तेजोऽसि
तेजो मयि धृहीत्याह तेजे एवाऽऽत्मन्यत्ते॥ (१३)

रक्षाऽसि प्रयाजानुवो वै नमस्यन्तो द्वादश च॥५॥

[३]

स्फ्येन वेदिमुद्घन्ति रथाक्षेण वि मिमीते यूपं मिनोति
त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति स्तृत्यै
यदन्तर्वेदि मिनुयाद्वैलोकमभि जयेद्यद्विहिर्वेदि मनुष्यलोकं
वैद्यन्तस्य सन्धौ मिनोत्युभयोर्लोकयोरभिजित्या उपरसमितां
मिनुयात्पितृलोककामस्य रशनसमितां मनुष्यलोककामस्य
चषालसमितामिन्द्रियकामस्य सर्वान्धसमान्वितिषाकामस्य ये
त्रयो मध्यमास्तान्धसमान्धशुकामस्यैतान् वै (१४)

अनुपश्चात् उपतिष्ठन्ते पशुमानेव भवति व्यतिष्ठेदितराम्रजयै
 पशुभिर्व्यतिष्ठति यं कामयेत् प्रमायुक्तः स्यादिति गर्तुमितुं
 तस्य मिनुयादुत्तराध्यं वर्षिष्ठमथु हसीयाऽसमेषा वै
 गर्तुमिद्यस्यैवं मिनोति ताजक्त्र मीयते दक्षिणाध्यं वर्षिष्ठं
 मिनुयाथ्सुवर्गकामस्याथु हसीयाऽसमाक्रमणमेव तथ्सेतुं
 यजमानः कुरुते सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै (१५)

यदेकस्मिन् यूपे द्वे रशने परिव्ययति तस्मादेको द्वे जाये
 विन्दते यन्नैकाऽ रशनां द्वयोर्यूपयोः परिव्ययति तस्मान्नैका
 द्वौ पर्ती विन्दते यं कामयेत् ऋस्य जायेतेत्युपान्ते तस्य
 व्यतिष्ठेऽर्थ्येवास्य जायते यं कामयेत् पुमानस्य जायेतेत्यान्तं
 तस्य प्रवैष्टयेत्पुमानेवास्य (१६)

जायेतेऽसुरा वै देवान्दक्षिणत उपानयन्तां देवा
 उपशयेनैवापानुदन्त तदुपशयस्योपशयत्वं यद्वक्षिणत उपशय
 उपशये भ्रातृव्यापनुत्यै सर्वे वा अन्ये यूपाः पशुमन्तोऽथोपशय
 एवापशुस्तस्य यजमानः पशुर्यन्न निर्दिशेदार्तिमाच्छुद्यजंमानोऽसौ
 ते पशुरिति निर्दिशेद्यं द्विष्याद्यमेव (१७)

द्वेष्टि तमस्मै पशुं निर्दिशति यदि न द्विष्यादाखुस्ते
 पशुरिति ब्रूयान्न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नाऽरुण्यान्प्रजापतिः प्रजा
 असृजत् सौऽन्नाद्येन् व्याध्यत् स एतामेकादशिनीमपश्यत्तया

वै सोऽन्नाद्युमवारुन्ध यदश्च यूपा भवन्ति दशाक्षरा विराङ्गन्नं
विराङ्गिराजैवान्नाद्युमवे रुन्धे (१८)

य एकादशः स्तनं एवास्यै स दुह एवैनां तेन वज्रो
वा एषा समीयते यदेकादशिनी सेश्वरा पुरस्तात्प्रत्यञ्च यज्ञः
सम्पर्दितोर्यत्पालीवतं मिनोति यज्ञस्य प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वायां॥ (१९)

वै समंष्टे पुमानेवास्य यमेव रुन्धे त्रिशब्दां॥६॥

[४]

प्रजापतिः प्रजा असृजत् स रिरिचानोऽमन्यत् स
एतामेकादशिनीमपश्यत्तया वै स आयुरिन्द्रियं वीर्यमात्मन्त्रधत्त
प्रजा इव खलु वा एष सृजते यो यजते स एतरहि रिरिचान इव
यदेषैकादशिनी भवत्यायुरेव तयेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्त्रते
प्रैवाऽग्नेयेन वापयति मिथुनः सारस्वत्या करोति रेतः (२०)

सौम्येन दधाति प्र जनयति पौष्णेन बारहस्पत्यो भवति ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयति वैश्वदेवो भवति
वैश्वदेव्यो वै प्रजाः प्रजा एवास्मै प्र जनयतीन्द्रियमेवैन्द्रेणावरुन्धे
विश्च मारुतेनौजो बलमैन्द्राग्नेन प्रसवाय सावित्रो निर्वरुणत्वाय
वारुणो मध्युत ऐन्द्रमा लभते मध्युत ऐवेन्द्रियं यजमाने
दधाति (२१)

पुरस्तात्प्रदस्य वैश्वदेवमालभते वैश्वदेवं वा अन्नमन्त्रमेव
पुरस्ताद्वत्ते तस्मात्पुरस्तादन्नमद्यत ऐन्द्रमालभ्यं मारुतमा लभते

विष्वै मुरुतो विशेषेवास्मा अनुं बधाति यदि कामयेत् योऽवंगतः
सोऽपं रुध्यतां योऽपंरुद्धः सोऽवं गच्छत्वित्यैन्द्रस्य लोके वारुणमा
लभेत वारुणस्य लोक ऐन्द्रम् (२२)

य एवावंगतः सोऽपं रुध्यते योऽपंरुद्धः सोऽवं गच्छति यदि
कामयेत् प्रजा मुह्येयुरिति पशून्वतिषजेत्प्रजा एव मोहयति
यदभिवाहुतोऽपां वारुणमालभेत् प्रजा वरुणो गृहीयादक्षिणत
उदश्चमा लभतेऽपवाहुतोऽपां प्रजानामवरुणग्राहाय॥ (२३)

रेतो यजमाने दधाति लोक ऐन्द्रः सुपत्रिःशब्दः॥ ५॥ [५]

इन्द्रः पत्रिया मनुमयाजयतां पर्यग्निकृतामुदसृजत्तया
मनुरार्द्धाद्यत्पर्यग्निकृतं पाकीवतमुथ्सृजति यामेव मनुरक्षद्धि-
मार्द्धेत्तामेव यजमान ऋषोति यज्ञस्य वा अप्रतिष्ठिताद्यज्ञः परा
भवति यज्ञं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति यदाज्येन
पाकीवतः सङ्स्थापयति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै यज्ञं प्रतितिष्ठन्तं
यजमानोऽनु प्रति तिष्ठतीष्ट वृपया (२४)

भवत्यनिष्टं वशयाथ पाकीवतेन प्र चरति तीर्थ एव प्र चरत्यथो
एतरह्येवास्य यामस्त्वाष्टो भवति त्वष्टा वै रेतसः सिक्तस्य रूपाणि
वि करोति तमेव वृषाणं पत्रिष्वपि सृजति सोऽस्मै रूपाणि वि
करोति॥ (२५)

वृपया पद्मिःशब्दः॥ २॥ [६]

ग्रन्ति वा एतथ्सोमं यदभिषुणवन्ति यथसौम्यो भवति
 यथा मृतायांनुस्तरर्णीं ग्रन्ति तद्वगेव तद्यदुत्तरार्थं वा मध्ये वा
 जुहुयाद्वेवताभ्यः सुमदं दध्याद्वक्षिणार्थं जुहोत्येषा वै पितृणां
 दिरख्स्वायामेव दिशि पितृन्निरवदयत उद्गातृभ्यो हरन्ति सामदेवत्यो
 वै सौम्यो यदेव साम्रांश्छम्बद्धवन्ति तस्यैव स शान्तिरवं (२६)

ईक्षन्ते पवित्रं वै सौम्य आत्मानमेव पवयन्ते य आत्मानं
 न परिपश्येदितासुः स्यादभिदिं कृत्वावेक्षेत तस्मिन् ह्यात्मानं
 परिपश्यत्यथो आत्मानमेव पवयते यो गतमनाः स्याथ्सोऽवैक्षेत
 यन्मे मनः परागतं यद्वां मे अपरागतम्। राजा सोमेन् तद्वयमस्मासु
 धारयामसीति मने एवाऽत्मन्दाधार (२७)

न गतमना भवत्यपु वै तृतीयसवने यज्ञः क्रामतीजानादनीजानम्
 घृतस्य यजत्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं च
 दाधारोपाशु यंजति मिथुनत्वाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति मित्रो
 यज्ञस्य स्विष्टं युवते वरुणो दुरिष्टं कं तरहि यज्ञः कं यजमानो
 भवतीति यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते मित्रेणैव (२८)

यज्ञस्य स्विष्टश्च शमयति वरुणेन दुरिष्टं नार्तिमार्च्छति
 यजमानो यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिन्दन्त्येवमृख्सामे यज्ञं
 प्रभिन्तो यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते यज्ञायैव प्रभिन्नाय
 मृत्यमृत्वास्यति शान्त्यै यातयामानि वा एतस्य छन्दांसि

य ईजानश्छन्दसामेष रसो यद्वशा यन्मैत्रावरुणीं वशामालभते
छन्दां स्येव पुनरा प्रीणात्ययातयामत्वायाथो छन्दःस्वेव रसं
दधाति॥ (२९)

अवं दाधार मित्रेणैव प्रीणाति पद्म॥४॥ [७]

देवा वा इन्द्रियं वीर्यं व्यंभजन्त ततो यदत्यशिष्यत
तदतिग्राह्यां अभवन्तदतिग्राह्याणामतिग्राह्यत्वं यदतिग्राह्यां
गृह्यन्त इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्धते तेजं
आग्नेयेनैन्द्रियमैन्द्रेण ब्रह्मवर्चसः सौर्येणोपस्तम्भन् वा एतद्वज्ञस्य
यदतिग्राह्यांश्चके पृष्ठानि यत्पृष्ठे न गृह्णीयात्प्राश्च यज्ञं पृष्ठानि सः
शृणीयुर्यदुक्थ्ये॥ (३०)

गृह्णीयात्प्रत्यञ्च यज्ञमतिग्राह्याः सः शृणीयुर्विश्वजिति सर्वपृष्ठे
ग्रहीतव्या यज्ञस्य सवीर्यत्वाय प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वादिशस्स
प्रियास्तनूरप न्यधत्त तदतिग्राह्यां अभवन्वितनुस्तस्य यज्ञ
इत्याहुर्यस्यातिग्राह्यां न गृह्यन्त इत्यप्यग्निष्ठेमे ग्रहीतव्या यज्ञस्य
सतनुत्वाय देवता वै सर्वाः सृदर्शीरासन्ता न व्यावृतमगच्छन्ते
देवाः॥ (३१)

एत एतान्ग्रहानपश्यन्तानंगृह्णताग्नेयमग्निरैन्द्रमिन्द्रः सौर्यः
सूर्यस्ततो वै तैरन्याभिर्देवताभिर्वृत्तमगच्छन् यस्यैवं विदुषं
एते ग्रहां गृह्यन्ते व्यावृतमेव पाप्मना भ्रातृव्येण गच्छतीमे

लोका ज्योतिष्मन्तः सुमावंद्वीर्याः कार्या इत्याहुराग्नेयेनास्मिंलोके
ज्योतिर्धत्त एन्द्रेणान्तरिक्ष इन्द्रवायू हि सुयुजौ सौर्यणामुष्मिंलोके (३२)

ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति
सुमावंद्वीर्यनेनान्कुरुत एतान् वै ग्रहान्बम्बाविश्ववयसाववित्तां
ताभ्यामिमे लोकाः परांश्वश्वार्वाश्वश्व प्राभुर्यस्यैवं विदुषं एते ग्रहां
गृह्यन्ते प्रास्मां इमे लोकाः परांश्वश्वार्वाश्वश्व भान्ति॥ (३३)

उक्थ्ये देवा अमुष्मिंलोक एकान्त्रचत्वारि॒शत्र॑॥४॥ [४]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत् तदसुरा अकुर्वत् ते देवा अदांभ्ये
छन्दांसि सवनानि समस्थापयन्ततो देवा अभवन्परासुरा यस्यैवं
विदुषोऽदांभ्यो गृह्यते भवत्यात्मना परांस्य भ्रातृव्यो भवति यद्वै देवा
असुरानदांभ्येनादेभ्रुवन्तददांभ्यस्यादाभ्युत्वं य एवं वेदं दुभ्रोत्येव
भ्रातृव्यं नैनं भ्रातृव्यो दभ्रोति (३४)

एषा वै प्रजापतेरतिमोक्षिणी नामं तनूर्यददांभ्य उपनद्वस्य
गृह्णात्यतिमुक्तया अतिं पाप्मानं भ्रातृव्यं मुच्यते य एवं वेदं ग्रन्ति
वा एतथ्सोमं यदभिषुणवन्ति सोमे हृन्यमाने युजो हृन्यते युजे
यजमानो ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे यजमानः कुरुते येन
जीवैन्धसुवर्गं लोकमेतीति जीवग्रुहो वा एष यददांभ्योऽनभिषुतस्य
गृह्णाति जीवन्तमेवैन सुवर्गं लोकं गमयति वि वा एतद्यज्ञं
छिन्दन्ति यददांभ्ये सङ्स्थापयन्त्यशूनपि सृजति युजस्य
सन्तत्यै॥ (३५)

द्वेषोत्यनंभिषुतस्य गृह्णात्येकान्नविशृतिश्च॥२॥ [१]

देवा वै प्रबाहुग्रहानगृह्णत् स एतं प्रजापतिरु॒शुमंपश्युत्तमंगृहीत्
तेन वै स आप्रौद्यस्यैवं विदुषोऽशुर्गृह्यते क्रध्नोत्येव
सूकृदंभिषुतस्य गृह्णाति सूकृद्धि स तेनाप्रौन्मनसा गृह्णाति
मनं इव हि प्रजापतिः प्रजापतेरास्या औदुम्बरेण गृह्णात्यूग्र्वा
उदुम्बर ऊर्जमेवावं रुच्ये चतुःस्तक्ति भवति दिक्षु (३६)

एव प्रति तिष्ठति यो वा अशोरायतनं वेदाऽयतनवान्भवति
वामदेव्यमिति साम तद्वा अस्यायतनं मनसा गायमानो
गृह्णात्यायतनवानेव भवति यदध्वर्युरु॒शुं गृह्णनार्घयेदुभाभ्यां
नर्थ्येताध्वर्यवे च यजमानाय च यदर्घयेदुभाभ्यांमृथ्येतानवानं
गृह्णाति सैवास्यद्धिरहिरण्यमुभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः
प्राण आयुषेवामृतमुभि धिनोति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥ (३७)

दिक्षवनिति विशृतिश्च॥२॥ [१०]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्वादिशस्त्रिरिचानोऽमन्यत्
स यज्ञानाऽषोडशधेन्द्रियं वीर्यमात्मानमुभि समक्षिदत्
तथ्योऽश्येभवन्न वै षोडशी नाम यज्ञोऽस्ति यद्वाव षोडशऽ
स्तोत्रऽषोडशऽशुम्भ तेन षोडशी तथ्योऽशिनः षोडशित्वं
यथ्योऽशी गृह्यते इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमान आत्मन्यते देवेभ्यो

वै सुवर्गो लोकः (३८)

न प्राभवत्त एत षोडशिनं मपश्यन्तमगृह्णत ततो वै तेभ्यः
सुवर्गो लोकः प्राभवद्यथोऽशी गृह्यते सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या
इन्द्रो वै देवानां मानुजावर आसीअस प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एत
षोडशिनं प्रायच्छुत्तमगृहीत ततो वै सोऽग्रं देवतानां पर्यद्यस्यैवं
विदुषः षोडशी गृह्यते (३९)

अग्रमेव समानानां पर्यति प्रातः सवने गृह्णाति वज्रो वै
षोडशी वज्रः प्रातः सवनङ्ग स्वादेवैन योनेर्निर्गृह्णाति सवनेसवने-
जभि गृह्णाति सवनाथसवनादेवैन प्रजनयति तृतीयसवने
पुशुकामस्य गृहीयाद्वज्रो वै षोडशी पशवस्तृतीयसवनं वज्रेणैवास्मै
तृतीयसवनात्पशूनवे रुन्धे नोकथ्यै गृहीयात्प्रजा वै पशवं उक्थानि
यदुक्थ्यै (४०)

गृहीयात्प्रजां पशूनस्य निर्देहेदतिरात्रे पुशुकामस्य गृहीयाद्वज्रो
वै षोडशी वज्रेणैवास्मै पशूनवरुद्ध्य रात्रियोपरिष्टाच्छमयत्यप्यग्निष्ठोमे
राजन्यस्य गृहीयाद्यावृत्कामो हि राजन्यो यजते साह एवास्मै
वज्रं गृह्णाति स एनं वज्रो भूत्या इन्द्रे निर्वा दहत्येकविंशतिः
स्तोत्रं भवति प्रतिष्ठित्यै हरिं वच्छस्यत इन्द्रस्य प्रियं धामं (४१)

उपमोति कर्नीयांसि वै देवेषु छन्दांस्यासञ्चायांस्यसुरेषु
ते देवाः कर्नीयसा छन्दसा ज्यायश्छन्दोऽभि व्यंशं सन्ततो वै

तेऽसुराणां लोकमंवृञ्जत् यत्कर्नीयसा छन्दसा ज्यायश्छन्दोऽभि
विशः संति भ्रातृव्यस्यैव तलोकं वृङ्गे पड़क्षराण्यति रेचयन्ति पद्मा
ऋतवं कृतूनेव प्रीणाति चत्वारि पूर्वाण्यवं कल्पयन्ति (४२)

चतुष्पद एव पशूनवं रुन्धे द्वे उत्तरे द्विपदं एवावं रुन्धे-
अनुष्टुभम् भि सम्पादयन्ति वाग्वा अनुष्टुमस्मात्प्राणानां वागुत्तमा
संमयाविषिते सूर्ये षोडशिनः स्तोत्रमुपाकरोत्येतस्मिन्वै लोक
इन्द्रो वृत्रमहन्त्साक्षादेव वज्रं भ्रातृव्यायं प्र हरत्यरुणपिशङ्गोऽश्वो
दक्षिणैतद्वै वज्रस्य रूपः समृद्धै (४३)

लोको विदुः षोडशी गृह्यते यदुकथ्ये धामं कल्पयन्ति सुसचत्वारिःशत्॥६॥—————[११]

सुवृग्याय यद्वाक्षिणानि समिष्युजूः प्यवभृथयुजूः पि स्फ्येनं प्रजापतिरेकादशिनामिन्द्रः पत्रिया प्रन्ति
देवा वा इन्द्रियं देवा वा अदौभ्ये देवा वै प्रबाहुक्त्रजापतिर्देवेभ्यः स रिरिचानः पौडशपैकादशा॥११॥
सुवृग्याय यजति प्रजाः सौम्येनं गृह्णीयात्प्रत्यञ्च गृह्णीयात्प्रजां पशूत्रिचत्वारिःशत्॥४३॥
सुवृग्याय वज्रस्य रूपः समृद्धै॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डे षष्ठः प्रश्नः
समाप्तः॥६-६॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां षष्ठकाण्डः समाप्तः॥६॥

